

המשרד לקליטת העליה
האגף לתכנון ולמחקר

קליטת עולי אתיופיה

1995 - 1992

סיכום תקופה

עוזי גדור

ינואר 1996

טבת תשנ"ה

תוכן העניינים

<u>עמוד</u>	<u>התוכן</u>
1	1. מבוא.
4	2. האוכלוסיה.
11	3. אתרי הקרוואנים.
17	4. דיור הקבע.
24	5. הקליטה בקהילות.
28	6. החינוך.
38	7. הלימודים העל-תיכוניים והאקדמיים.
46	נספחים.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

23 בנובמבר 1995
ע-1

1. מבוא

באוקטובר 1992, מונייתי כאחראי על קליטת עדת עולי אתיופיה במשרד הקליטה בירושלים.

לצורך כך הוקמה במשרד יחידה ברמת "אגף", בראשה עמדתי כמעט שלוש שנים (עד יולי 1995). לא נקבעו הגדרות ברורות למושגים "קליטה" ו"עדת עולי אתיופיה", אך בהדרגה הוסכם שאין להסתפק במחויבויות פורמליות ויש לשאוף לעשייה שתקדם את העדה ואת השתלבותה בחברה הישראלית.

בסל המשימות איתן היה עלינו להתמודד נכללו נושאים דחופים ולוחצים, עולי גל ב' (ועולי "מבצע שלמה" בכללם) נמצאו בראשית הליך קליטתם, מרביתם היו בשלב מעבר ממלונות אל אתרי קרוואנים תוך העברת האחריות מן הסוכנות היהודית אל משרד הקליטה. בהליך קצר היה על המשרד להפוך מנותן שירותים באמצעות פקידים מקבלי קהל, לגורם בעל אחריות כוללת על ריכוזי אוכלוסייה פיסיים, תוך חתייחסות למגוון מרכיבי חייהם. חדר בקרה מרכזי מיוחד הוקם והופעל ככתובת לדווח ולפניות לגבי כל בעיה המתעוררת. בצד האתרים, התגוררו כחמשת אלפים עולים במרכזי קליטה של הסוכ"ה וכאלפיים נוספים כבר זכו בפתרון דיור ציבורי ועל כן הפכו מושא טיפולי בישובי הקבע. כ- 5000 תלמידים, בני עולים מגלי העלייה השונים איכלסו עשרות פנימיות וכ- 1200 צעירים שחו במסגרות שבחסות מינחל הסטודנטים. בו זמנית כבר היו בישראל כשתי רבבות עולי גל א' שברוב התחומים יצאו מכלל זכאות כעולים, אך עדיין נשארו קבוצות בתוכם שניזקקו למענים בתחומים שונים (בוגרי עלית הנוער, חיילים, יחידים בעלי זכאות לדיור, סטודנטים, משפחות שחוספו לשחות במתקני מעבר). היה ברור שאף אם מבחינה פורמלית רובו של ציבור זה כבר יצא מכלל אחריות המשרד, עדיין הוא רחוק מקליטה אמיתית, תופעות שונות שנולדו בתוכו לאורך ציר הזמן אף הגדילו את הצורך בבחינה חוזרת של המצב. לכן במהירות הפך הטיפול בעדה לרחב ומקיף, תוך חריגה מכללי סיוע ביוקרטים מקובלים ותוך הצבת יעדים ארוכי טווח וחיפוש כלים שיאפשרו התקדמות אל יעדים אלו.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 2 -

לאורך שלוש השנים ניהלה יחידה קטנה ובעלת מעמד בלתי ברור את המאבק על קידום עולי אתיופיה. היא חדרה לתחומי אחריות של משרדים ומוסדות אחרים. התאמצה לשנות דעות ומוסכמות והביאה לשינוי תפיסה בתחומים רבים, ובעיקר לשיפור התפיסה בקרב העדה עצמה את צרכיה והעדפותיה. בצד שיתוף פעולה רב מצד גורמים ציבוריים, מוסדיים ופרטיים, ניתקלנו בגילוי אי הבנה, דעות קדומות וצרות מוחין שלעיתים הפכו לתופעות גיזעניות ממש.

אוכלוסייה שמקורה בארץ נחשלת הניכרת בצבעה. שבודדה בשלב הראשון במתקני מעבר נפרדים. ושעה החלה בתנועה אל תוך ריכוזי המגורים של הציבור הישראלי, אל שכונותיו, רחובותיו, בתי מגוריו ומוסדות החינוך של ילדיו, טבעי שתעורר חששות. גם חלוקתה של משימת הקליטה בין הציבור הרחב לא נעשתה באופן שווה. עיקר הנטל נפל בחלקן של כמה עשרות שכונות, ברמה בינונית ופחות מבינונית, ובתחום החינוך - בזרם הממלכתי דתי. יש להניח שחקשיים יתעצמו בשנים הבאות, ואיתם - סימני השאלה. מטרת דו"ח זה - להוות סיכום לתקופה, תוך המנעות מלנבא את שיקרה בעתיד ומלהציג תכניות פעולה.

אם ראשית הדרך אופיינה באופטימיות שאינה מגדירה יעד מדויק, בהדרגה גברה הנטייה להצגת מטרה מוגדרת בפרמטרים כמותיים: התאזנות עם ממוצעי החברה הישראלית בתחומים הניתנים להגדרה כמותית: כלכלה, דיור, השכלה. וזאת בפרק זמן של דור אחד. זאת באמצעות תחליך בן כעשר שנות טיפוח ותימרוץ, אשר השגיו יקנו לו המשכיות בזכות עצמו. החנחה היתה שהווצרות גרעין חזק יבטיח המשכיות ("הורה משכיל ידאג לחינוך ילדיו"), המבנה המשפחתי של העדה מאפשר השפעה לא רק על הדור הבא אלא אף על הסביבה העכשווית ("בן משכיל מחווה סמן לאחיו ובני משפחתם"). מכאן התקווה שגרעין מתקדם בן כמה אלפי צעירים עשוי להשפיע על רוב העדה. חקמת גרעין כזה בהקף של כ- 3000 איש נראה יעד החולם עשר שנות טיפוח.

ברור שנדרשה התייחסות טיפוחית רב צדדית. קידום השכלתי אי אפשר לקיימו בלא בסיס חינוכי בכל שלבי החוראה, תוך שילוב תעסוקתי הולם. השילוב החברתי חייב להעשות במקביל ובמתכונת חולמת. למותר לציין את החשש מן השמרנות המאפיינת כל חברה אנושית ואשר תחליכי התשתנות בה קשים וכרוכים ב"זמן עיכול". עובדה המעוררת נטיה להארכת התהליכים.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 3 -

מאידך - החשש - פרי הנסיון שהצטבר במדינה לגבי קליטת עולי עדות שנות ה-50 המצביע על הסכנה שבדחיית מימוש יעדי השינוי לטווח בן דורות. נסיון זה הראה שבתום פרק זמן מוגדר, קצר למדי, נידחים הצידה נושאים בשל התיישנות ובשל הופעת נושאים חדשים אקטואליים יותר. מה שלא יושג בחקדם - אולי לא יושג גם מקץ שנים. מכאן חדבקות בעידוד אינטנסיבי של צעירים וצעירות בהקף רחב לחתמקד בלימודים גבוהים תוך שילוב מכינה כבסיס ללימודים אלו, בלא דחיות ולו גם למטרות חיוביות (כגון שירות צבאי).

נושא השירות הצבאי (או תלאומי) שימש לאורך כל עבודתנו נושא מחלוקת עם בעלי תפיסות חברתיות וציוניות, לדעתי - קצרי ראות. אמונתי כי השירות הצבאי חשוב מאד עבור הפרט ויש לעשות הכל כדי שיקויים. אך כאשר השאלה היא שירות לפני או אחרי לימודים התשובה (ושוב, לדעתי) חד משמעית - אחרי הלימודים. הן בשל היכולת להשתלב בשירות מקצועי, ובעיקר בשל החשש שרוב הצעירים לא יחזרו. ללימודים בתום השירות הצבאי (עובדה מוכחת לגבי האוכלוסייה הנדונה). היעד הלאומי: להרים את העדה, עולח בחשיבותו על כל ידע אחר המתייחס לבני העדה, וצר שאמת פשוטה זו אינה נחלת הכל.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 4 -

2. האוכלוסיה

באוקטובר 1992, מנתה אוכלוסית עולי אתיופיה בישראל כ- 46,700 נפש (כולל ריבוי טבעי).

מחס עולי גל א' (עד 10/1990) 21,500.

עולי גל ב' (9/92-11/90) 25,200.

בתקופה שבין 10/1992 ו- 7/1995 הגיעו לארץ כ- 8000 נפש נוספים ובתוספת הריבוי הטבעי שבפרק זמן זה, מנתה העדה בישראל כ- 58,500 נפש.

במקורה היה הרכב אוכלוסיה זו, כ- 9,400 משפחות וכ- 3000 יחידים. (אם כי בפועל גדל מספר המשפחות עקב נישואים של יחידים ובני עולים בכמה אלפים). מתוך משפחות אלו כ- 4400 (כ- 4000 מגל א' וכ- 400 מגל ב') כבר התגוררו בדירות קבע. בד"כ ציבוריות. כ- 5000 נוספות התגוררו במתקני מעבר.

מבין היחידים, כ- 1200 החזיקו בפתרון דיור קבוע. למעלה ממחציתם בדירה ציבורית קטנה והשאר ביחידת הוסטל. כמה עשרות קיבלו יחידות "מגורון" בצריפין ובגדרה. כ- 150 התגוררו ביחידות חדר באתר חפץ חיים.

עולי גל א', למעלה מ- 4000 משפחות, התגוררו בכ- 40 ישובים שונים. באחדים מחס נוצרו קהילות בנות מאות משפחות שהפכו נטל כבד על הישוב, בעיקר כאשר מדובר בישוב קטן יחסית. בלטו במיוחד בבעיתיותם הישובים עפולה וקרית גת, ואחריהם אשקלון אשדוד ובאר שבע. בתוך ישובים אלו נוצרו ריכוזים עדתיים שכונתיים צפופים למדי בעלי איכות סביבה ירודה. גם הזדקקות לדיור צבורי, כלומר דירות שאינן בבעלות העולים עצמם הטביעה חותם של דלות על הדירות, בתי המגורים והסביבה.

בקיץ 1992 הוחתמו כ- 850 משפחות נוספות על דיור ציבורי (האיכלוס בפועל נמשך עד אמצע 1998) זאת על פי תכנית שגובשה בשלהי ממשלת הליכוד ואשר הועידה דירות ציבוריות מן המצאי הקיים ל- 5000 המשפחות מגל ב, מרבית משפחות אלו היו אכן מגל ב' חלקן מתוך שרידי גל א' שנותרו במרכזי הקליטה.

המשרד לקליטת העלייה
האגף לתכנון ולמחקר

- 5 -

דירות אלו היו בישובים הבאים: -

<u>מס' המשפחות</u>	<u>הישוב</u>
190	באר שבע
185	עפולה
138	אופקים
32	נתיבות
40	אשקלון
90	קרית גת
80	פרדס חנה
28	יוקנעם
25	נשר
64	שדרות
<u>30</u>	ערד
852	סה"כ

במתקני המעבר התגוררו בסוף 1992 כ- 5000 משפחות בכלל זה כ- 430 שכבר החזיקו בפתרונות דיור ציבורי. חלוקתן בין סוגי מתקני המעבר היתה:

<u>המתקן</u>	<u>משפחות</u>	<u>יחידים</u>	<u>סה"כ הנפשות</u>
מרכזי קליטה	1318	484	4543
מלונות*	260	55	1331
אתרי קרוואנים	3469	975	16450
פנימיות וחסרי דיור	---	<u>300</u>	<u>300</u>
סה"כ	5047	1814	22624

במהלך 1998 (ועד אוגוסט 1998 - ראשית קליטת עולי הפלשמורה) הגיעו עוד כ- 80 משפחות.

עוד 440 משפחות וכ- 100 יחידים המהווים כ- 2250 נפש הגיעו החל מ- 8/98 ועד 7/95 והם מוגדרים כ"פלשמורה" ונקלטו באתר נוה כרמל.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 6 -

האוכלוסייה הותיקה

קרוב ל- 20.000 עולים מגל א' התגוררו בדיוור קבע בשנת 1992 בכ- 40 ערים ועיירות. פיזורם הוכתב ממצאי הדיוור הציבורי בשנות ה- 80, ומרצונותיהם שבאו לידי ביטוי בבחירת הישוב, רצונות שנבעו בעיקר מקשרי משפחה וממיקומו של מתקן המעבר בו שחו.

כיון שדובר בדיוור ציבורי, ניתן היה למנוע הוצרות "בניינים עדתיים" לפחות בשלב האיכלוס הראשון. פה ושם ארעו חריגות מכללי האיכלוס שנבעו מקיומם של בניינים ריקים שלמים בבעלות עמידר ואשר חרף ההנחיות אוכלסו במלואם בעולי אתיופיה. המדובר במקרים ספורים. התופעה התעצמה עקב הצע דירות רב מצד תושבי שכונות ובניינים שלתוכם נכנסו משפחות יוצאות אתיופיה.

מבצע המשכנתאות המיוחדות לעולי אתיופיה הוליד ביקוש לדירות אלו בלא שנתגלתה מצד הרוכשים רגישות לתופעת ההצטופפות העדתית, אדרבה, זו התקבלה לעיתים בסיפוק, כשהיא נתמכת ע"י המחירים האטרקטיביים של הדירות (בשל החיטות המוכרים להפטר מהן ובשל העדר קונים אלטרנטיביים) כך נוצרו ריכוזים עדתיים בחקף שאינו רצוי.

המדובר בד"כ בישובים בעלי מאפיינים סוציאקונומיים בינוניים ופחות מבינוניים ובשכונות נחותות עוד יותר (המאופיינות בקיום דיוור ציבורי) ובחס מערכת שירותים דלה למדי (נושא שיורחב בחתיחותנו לסעיף החינוך).

המשפחות, בד"כ גדולות ובהן ילדים בתחום גילאים רחב, בכלל זה בנים בוגרים חסרי אלטרנטיבת דיוור, מקדים רבים של צעירות חד הוריות חסרות דיוור ומקרים נדירים יותר של בנים נשואים חמוסיפים להתגורר כ"א אצל הוריו, בלא יכולת להתאחד כמשפחה.

ענף הפרנסה העיקרי - המוסד לביטוח לאומי. אם המשפחה ממלאת את תפקיד האקונום המתבסס על המועט והיא מטיבה לעמוד במשימה. אין בעית רעב או מחסור בלבוש (אם כי עלולה לחווצר בעיה של תפריט בלתי מאוזן), אך האמצעים הכספיים מתמקדים בשני סעיפים אלו ובסעיף שירותי המגורים: טלויזיה, טלפון, חשמל, מים שברור לכל שיופסקו אם לא ישולמו במועד. סיכוי מועט שיופרש מתקציב המשפחה משחו לסעיף חינוך, לימודים, ספר. החיים החברתיים - על בסיס עדתי מובהק. קשר עם שכנים שאינם בני העדה אפסי. הדבר מושפע אף משליטה לקויה בשפה העברית אך אין לתלות בכך את

• מאוכלוסיית המלונות 150 משפחות עברו בחמשך לאתרי הקרוואנים חדרה, בת הצור, בארותיים.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 7 -

החסבר לתופעה, העדה ממשיכה את המבנה החברתי שקיימה בארץ המוצא. שילוב חברתי טוב במעט נוצר בקרב הילדים הצעירים, בהעדר שכבת הגיל התיכונית שרובה המכריע יצא למסגרות פנימייתיות נותרו בשכונה ילדי החטיבה היסודית. התחברותם אל ילדי האוכלוסיה האחרת עומדת ביחס הפוך לגודל הריכוז העדתי (בבית חמנורים, בשכונה), בד"כ מדובר במשחקי חצר ורחוב. ביקורי בית הדדיים מעטים.

מראה בתי המגורים ותחזוקתם אינם אחידים, בד"כ פנים הדירות סביר, נקיון, ריהוט סטנדרטי כבד; כורסאות מרופדות, מזנון מהודר, ציוד מטבח שלם, טלביזיה, טלפון, וידאו. לא ספרים לא מחשבים. צפיה רבה בתכניות טלביזיה החל מחדשות הבוקר. האזנה גבוהה לשידורים בשפה האמחרית. יחד עם זאת - תלישות רבה מן ההווי הישראלי. הכרת החתרחשויות כנקודות שאינן מצטרפות לידיעה של ממש. תלישות המלווה בתחושת תלישות של זרים בארצם. תחושת קיפוח וחשדנות עמוקה כלפי המימסד. כל אלה מטופטפים בהתמדה אל הילדים ומסייעים להם בבניית השקפת עולמם. גם חוויותיהם האיטיות של בני הדור הצעיר שאינן נקיות ממקרי פגיעה וקיפוח מזינות השקפת עולם זו.

ניתן להגדיר את הרגשת האוכלוסיה הותיקה חבוגרת כצרוף של הכרה במצבם כ-"דור מדבר" עם חידלות אונים באשר ליכולתם להתקדם כלכלית ולתרום לילדיהם. לגבי מרביתם, אושר ילדיהם נמדד במרכיבים בסיסיים המוכרים להם והמצויים בערפל העוטף את המציאות הישראלית שחס בתחנתה ואשר אינם יודעים איך מטפסים בה. קיומם של ניצנים - עובדים סוציאליים, מורים, אחיות ושאר בעלי השכלה ומעמד מתוך צעירי המשפחה המורחבת, מעניק תקווה שאינה מתורגמת למעשים אלא בקרב הצעירים בלבד.

מאפייני האוכלוסייה שבדיור הקבע: רוב מוחלט (כ- 95%) משפחות עם ילדים במוצע כ- 3.5 ילדים למשפחה. למעלה ממחצית ראשי המשפחה בגילאים 50+. כ- 80% מהמשפחות חד הוריות, כאשר בראש מרביתן אשה. למעלה ממחציתן גרושות. בשל גודל המשפחות (והתמשכות גידולן בדיור הקבע) צפיפות הדיור ניכרת. במוצע 1.5 נפשות בחדר. כרבע מהילדים לומדים במסגרות פנימייתיות, השכלת המובגרים נמוכה. כ- 75% מהם לא למדו בבי"ס. רמת הגברים עולה במעט על זה של הנשים.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 8 -

רק חלק קטן מהמבוגרים משולב בתעסוקה. (כרבע מראשי המשפחות ומיעוט מבוטל מקרב בנות הזוג). הסיבה העיקרית לאי תעסוקה; מצב בריאות, גיל ולגבי נשים, הורות לילדים צעירים, התעסוקה - בעיקר בעבודות בלתי מקצועיות. גם כאלו שעברו קורסי הכשרה מקצועית ברוב המקרים אינם מועסקים במקצועם. מאפיינים אלו מצביעים על סיכויים קלושים למדי להתקדמות עצמית, כלכלית וחברתית.

הקבוצה הצעירה

בתוך האוכלוסיה חותיקה שמרביתה מורכבת ממשפחות גדולות ולחן ראשי משפחות קשישים או מבוגרים (חמאמצים דפוסי התנהגות של קשישים) ומספר רב של ילדים ובני נוער (למעלה ממחצית האוכלוסיה). קיימת גם קבוצה בוגרת צעירה יחסית השואפת להתקדמות אישית והמגלה דינמיות ניכרת (גילאי 20-84). קרוב למחצית בני קבוצה זו ותיקים. השאר - עולי גל ב', אך נראה שאין שוני מהותי במאפייני שתי המחציות ובעיותיהן. על כן נתייחס כמותית אל כולן כאחת. המדובר בנשואים (אף כאן קיימת אוכלוסיה חד הורית הנאמדת בכ- 20%) ומשפחותיהם קטנות עדיין, הם משולבים בתעסוקה (חרוב המוחלט של הגברים וכן הנשים, למעט חלק מהן המטופל בילדים צעירים). תעסוקתם רובה ברמה מקצועית נמוכה או בלתי מקצועית (פועלי חרושת, חקלאות, כח עזר, נקיון) אך קיים מספר ניכר של עובדי בנין, מטפלות, שוטרי מג"ב, סוהרים, ספריות וכו'). ובמספרים קטנים יותר; חשמלאים, טכנאים, סייעות שיניים, אחיות מעשיות (האחרונים-בסדרי גודל של 100-200 בכל תחום). מסלולי הקידום עבור אלה - קיימים, אך קשים למימוש (אחיות מעשיות לאחיות מוסמכות, שוטרי מג"ב לשוטרים כחולים). הזכאים לדיור מקרב משפחות אלו (דיור ציבורי או משכנתא) מסודרים יחסית. לרוב באמצעות יותר ממשכורת אחת. חמור מצבם של אלה שאינם זכאים לדיור. הללו סמוכים בחלקם על דירות הוריהם, ובחלקם מתמודדים עם שכר דירה שהוא מעבר לכוחם. גם נושא היציאה לעבודה של האמהות (לצורך משכורת שניה) קשה לעיתים עקב הצורך במעונות יום יקרים. הזכאות לחקלות בדמי מעונות היום לאמחות עובדות לא תמיד קיימת עקב הקף התעסוקה וטיבה. אוכלוסיה זו חמהוה באומדן גס כמחצית מקרב בני הגילאים הנ"ל כלומר כ- 2500 משפחות, היא אחת הקבוצות הראויות לחתייחסות מיוחדת. זאת כיון שקיים בה הצורך של אי-השלמה אם התקבעות ברמתה הנוכחית (הנמוכה יחסית), ואי היכולת לצאת ממנה בכוחות עצמה (קושי הגובר עם לידת כל ילד נוסף). כיון שגם בעתיד תוביל קבוצה

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 9 -

זו מן הבחינה הכמותית, היא תחוה מרכיב חשוב בתדמיתה העתידה של העדה, ההתייחסות לילדיה במערכת החינוך תתבקש לאורך זמן, אם אמנם נשאף לחלץ את העדה מן התחתית החברתית. יש להניח שכלי הסיוע הממלכתיים המקובלים בתחום הדיור לא יענו על צרכיה (יכולת החזר משכנתאות לזוגות צעירים מוגבלת למדי). גם הצימצום הצפוי בחקף הקליטה במסגרות פנימיות יעביר את נקודת הכובד בתחום החינוך אל הקהילה, ואף כי מדובר באוכלוסיה שמודעותה לחינוך ילדיה גבוהה למדי אמצעיה נמוכים.

בצד כל אלה המהוים את השכיח בקרב העשור השני של העדה קיימת קבוצת המשתלבים בלימודי המשך ובתעסוקות איכותיות יחסית. מספרם הנוכחי-סביב האלף וביניהם כמה מאות הנדסאים, אחיות מוסמכות, מהנדסים, עובדים סוציאליים, מורים ופקידים שחשכלתם אקדמית. עד היום הצליחו הנ"ל להשתלב בתעסוקות הולמות בשל מספרם המוגבל. העתיד צופן קשיים גוברים עקב מספר בוגרי האוניברסיטאות והמכללות הגדל והולך. ראוי לציין כאן פרויקט תעסוקתי יחודי שנעשה בשיתוף פעולה עם המוסד לביטוח לאומי, באמצעותו נקלטו צעירות בעלות נתונים סבירים (בוגרות תיכון ואף למעלה מזאת) כעובדות מקצועיות במוסד. שנת עבודתן הראשונה מומנה על ידינו וחמוסד התחייב לקלוט אותן בהמשך כעובדות קבועות.

אוכלוסית גל ב'

גל ב' שהחל בשלהי 1990 ונמשך עד אוגוסט 1993 (מועד ראשית קליטת הפלשמורה) הגיעה לשיאו במאי 1991 בו ארע "מבצע שלמה". בסה"כ הגיעו בו כ- 25,000 נפש. מהם כ- 14,200 במבצע עצמו, כ- 6000 במחצית השנה שקדמה לו וכ- 5000 אחריו.

בראשית הגל נקלטו המגיעים במרכזי קליטה של הסוכנות היהודית. עולי המבצע רוכזו הן במלונות והן במספר אתרי קרוואנים שחיו מוכנים לקליטת אוכלוסיה. השנה הראשונה לאחר המבצע התאפיינה במעבר אוכלוסיית מלונות אל אתרי קרוואנים בחתאם לקצב השלמתם.

בראשית שנת 1992 כוונו מספר קבוצות אל מרכזי קליטה מאולתרים בדירות מגורים רגילות במספר עיירות פריפריות: אופקים, דימונה וערד. היו אלו דירות סבירות, צמודות קרקע שאוכלסו בעולים ואשר נהנו מטיפול הסוכנות היהודית במתכונת מרכז קליטה במשך שנה. בתום השנה הושרו המשפחות בדירותיהן כפתרון קבע אך ניתנה להן האפשרות להשתתף ב"מבצע המשכנתאות" וזאת כיון שאיכלוסן לא נעשה בהסכמתן ולא ניתנה לחם הזכות

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 10 -

לבחור את ישוב מגוריהן.

רובן המכריע של משפחות אלו אכן ניצלו את הזכות שניתנה להן והן עברו לישובים עדיפים.

תמונה המצב עם קבלת אחריותנו על עולי גל ב' היתה:

כ- 4,500 נפש במרכזי קליטה.

כ- 1,800 נפש במלונות.

כ- 17,200 נפש באתרי קרוואנים.

כ- 1,500 נפש בדיור קבע (דיור ציבורי).

מאפייניהם הדמוגרפיים של עולי גל ב' דומים לאלו של עולי גל א' (גודל המשפחה, הרכב גילאים, שיעור החד-חוריים והקשישים). אך ניכר הפרש במנטליות האוכלוסייה. בעוד עולי גל א' וביחוד עולי "מבצע משה" התאפיינו במוטיבציה "ציונית" שעמדה לחם לעבור את מסלול העליה הקשה (ולגבי חלקם-הנורא). עולי גל ב' הגיעו ברובם לאחר שהות כפליטים באדיס-אבבה בה טופלו ע"י המוסדות. גם העובדה שקרוביהם-עולי גל א' כבר הכירו את אורח החיים בישראל, שיטות הקליטה ודרך עבודת המוסדות הביאה אותם מוכנים, בקיאים במושגים ומכירים בזכויותיהם. בצד התרומה החיובית הנובעת ממצב זה, מתגלות גם תופעות שונות הנובעות מ"תיחכום יתר" (השארת הקרובים הקשישים, מקרי פירוד רבים וכו').

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 11 -

3. אתרי הקרוואנים

באוקטובר 1992, השלימו מרבית עולי גל ב' שהות של שנה-שנה וחצי בישראל, במתקני מעבר. להוציא קבוצה של כ- 850 משפחות נועדו להתגורר תקופה בלתי מוגדרת בדיור זמני דל וצפוף שלעיתים פוגע באורח החיים המשפחתי (מלונות). השאלה שעמדה היתה איך לחפוף את תקופת הביניים ליעילה ותורמת. בצד משימות הקליטה הרגילות; לימוד השפה, טיפולים רפואיים, הכרות עם החיים בישראל, הוכר הצורך לנצל את התקופה בה שוהים העולים במסגרות קבוצתיות מבודדות, לקידום מירבי. דובר בעיקר על אוכלוסיות האתרים (שחלקם עדיין מצוי היה בתהליך איכלוס והועבר לאחריה משרד הקליטה בהדרגה (עד ב- 3/98), ואוכלוסית המלונות (שעברה לאחריה משרד הקליטה ב- 1/98), כיון שהשוהים במרכזי קליטה נהנו ממערכת שירותים והפעלות שסופקו ע"י הסוכ"ה. היה ברור שהשהות במתקני המעבר אינה מאפשרת השתלבות בחברה הישראלית. גם באתרים בהם שהו אוכלוסיות נוספות (עולי ברה"מ, מפוני אוכלוסיות) התקיימה הפרדה מרצון כשהקשר השכיח התבטא בסיכסוכים ובחיכוכים. על רקע זה הושגו תוצאות מוגבלות למדי בלימוד השפה ואורח החיים הישראלי. יציאת התלמידים למוסדות חינוך היתה כרוכה בנסיעות מרוחקות אל בתי-ספר בהם קויימו כיתות קלט נפרדות ורחשגים הלימודים בהן-אפסיים. עם שובם מבית הספר בשעות הצהריים חזרו הילדים אל מסגרת האתר שלא תוכנן לקליטת אוכלוסיה בהרכב זה וממילא לא נמצאו בו מתקנים ומוסדות העונים על הצרכים. כדי להתמודד עם נתוני פתיחה אלו, כוונה הפעילות אל שני צירים:

- הפעלת הרשות המקומית וכליה.

- שיפור איכות הסביבה ואיכות החיים באתר.

מיד עם קבלת האחריות התאומית על האתרים, נעשה סבב מפגשים עם הרשויות המוניציפליות בהם סוכמה דרך העבודה המשותפת, האמצעים וכח האדם שיש לחקצות לנושא ומחוייבות הרשות לאזרחיה הזמניים. יודגש שמדובר באזרחים לכל דבר (כולל זכות ההצבעה בבחירות לראש הרשות), ורק שבצדק נטען ע"י הרשויות שכיוון שמדובר באוכלוסיה שאינה תורמת את חלקה בתחום המיסוי, יש צורך בכיסוי הגרעון ע"י המדינה. ואכן נקבע הקף הסיוע הניתן ע"י משרד הפנים להשלמת חסר זה. בהדרגה הוטלו על האוכלוסיה תשלומי מס נמוכים, בעיקר כאקט חינוכי לקראת תיפקודם

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 12 -

כאזרחים עצמאיים בעלי זכויות וחובות.

נוסחאות הליווי שנוצרו ברשויות השונות לא היו אחידות. במספר רשויות אכן נערכו למשימה באמצעות מחלקת קליטה דינמית והפעלת בעלי תפקידים ומתנדבים. ברשויות אחרות היתה הפעולה מוגבלת ולא חרגה מחובות בסיסיות. מורות חיילות ובנות שירות לאומי הוקצו לכל אתר ואתר, כאשר המשרד אחראי למגוריהם ואילו משרד החינוך למימון. צעירות אלו פעלו במוסדות החינוך שבאתר (מעונות, גנים), ליוו את הילדים בחסעותיהם אל בתי הספר, סייעו ככח עזר למורות בבתי הספר, ובשעות שלאחר בית הספר הפעילו מועדונים, מועדוניות ופעולות חברה לילדים. מספר החיילות הגיע בשיאו באתרים עצמם לכ- 154. עם התרוקנות האתרים מאוכלוסייתם החלה העברתן בהדרגה אל הישובים הקולטים.

בין הרשויות בלטה במיוחד המועצה האיזורית חוף הכרמל. כן ראויות לציון מ.א. אשכול, עירית ירושלים, ומועצת חצרות יסף, אתר שהוכר כרשות מקומית עצמאית. מן העבר השני בלטו בחולשתן עירית עכו ומ.א. עמק הירדן.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 18 -

שיפור איכות הסביבה ואיכות החיים

הכורח להתגורר באתרי הקרוואנים תקופה בת מספר שנים (וברור היה שהמעבר לדיור הקבע ימשך 5-8 שנים לכל הפחות, מה שאומת למעשה) הביא בהכרח לפעילות בכיוון של איכות הסביבה באתר. זאת מטעם כפול:

- א. לחטיב את החיים במציאות הלא נעימה.
- ב. להרגיל את האוכלוסיה להתייחס לסביבתה וזאת כאקט חינוכי.

כזכור, נבנו אתרי הקרוואנים כרזרבת מגורים לעולי ברה"מ שחיה חשש שמספרם יחרוג מיכולת הספיגה של שוק הדירות הארצי. מאפייניה של אוכלוסיה זו; משפחות קטנות מאד ומספר ילדים מועט, עמדו ביסוד מבנה המגורון, יחידה בת חדר וחצי בשטח של 28 מ"ר. מיעוט הילדים גם צימצם את הצורך במעונות, גני ילדים, מועדוני נוער ומגרשי משחקים. גם העובדה שמדובר באוכלוסיה שהיא בד"כ חילונית הקלה את בעיית בתי-הספר שברובם הינם חילוניים במגזר ההתיישבות.

במקום אוכלוסיה יוצאת רוסייה, כווננו לאותם אתרים בעיקר עולי אתיופיה; משפחות גדולות ומרובות ילדים שעל פי החלטת הממשלה מכוונים לזרם הדתי. היה איפוא צורך להתאים את התנאים למציאת החדשה:

- הוספת מבני חינוך (גנים, מעונות יום).
- הוספת מועדונים ומגרשי משחקים.
- הקצאת מספר מגורונים למשפחה.
- הסעת התלמידים אל בתי ספר דתיים, בד"כ מרוחקים מן האתר.

בצד כל אלו, שנועדו לתת מענה לצרכים בסיסיים ברמה הולמת ותוך חמנעות מטלטול קיום מסגרות האוכלוסיה (אף במחיר קיום מסגרות שאינן אינטגרטיביות) נעשתה פעולה לשיפור איכות הסביבה והחיים, כאקט חינוכי. הוכנה תוכנית לפיתוח סביבתי; גינון, מגרשי משחקים, סככות להגנה מגשם ושמש, תחבורה ציבורית, וכמובן מועדונים, בצד המרכיבים הפיסיים גובשה תכנית פעילויות הן בקרב האוכלוסיה הבוגרת והן בקרב הילדים והנוער, פעילויות שנועדו להעשיר ולקדם מן הבחינה ההשכלתית. בכלל זה:

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 14 -

- אולפני עברית: כידוע זכאים עולי אתיופיה ל- 11 חודשי אולפן. הללו כוללים אף העשרות שונות בתחומים הקשורים בהכרות עם החברה והמציאות הישראלית (כגון הדמוקרטיה ומשמעותה), תמסורת, הבריאות. נוכח העובדה שרוב הבוגרים אינם מגיעים לשליטה בשפה בתום תקופת האולפן, קוימו אולפני המשך, בד"כ בשעות הערב (עבור היוצאים לעבודה), אך גם בשעות הבוקר - עבור הקשישים והאמהות.

- מסגרות לטיפוח ההורות: בעיקר עבור האמהות, בעוד מרבית הגברים בגילאי העבודה שולבו בתעסוקה, רק אחוז נמוך מבין הנשים פנו לעבודה מחוץ לביתהן. בקרב העדה אשה כבר בגיל צעיר היא אם לילדים. תופעת הנערות הנושאות על גבן עולל היתה אופיינית לאוכלוסייה עם הגעתה ועל אף השינויים המתרחשים בקרב העדה בישראל בתחום נורמטיבי זה, אי אפשר היה להחזיר את הגלגל לגבי רוב הצעירות שהגיעו לישראל במעמד נשואות. במצב זה הכילו אתרי הקרוואנים אוכלוסיית נשים גדולה שהן אמהות לילדים, כנשואות או כחד-הוריות. בקרב נשים אלו נעשתה פעולה רחבה ע"מ להקנות להן ידע והרגלי התנהגות ישראליים בכל הקשור בגידול ילדיהן. פעילות זו נעשתה בואריאציות שונות (חוגי הורות, חוגי אמהות, תכנית אתגר וכו') כאשר היא כוללת הדרכה בתחום התזונה, הבריאות, משחקי ילדים וכן העשרה והעמקת הידע בשפה העברית.

- מועדוניות ומועדוני ילדים ונוער: תחשקעה בילדים הוגדרה מתחילת הדרך כתחום החשוב ביותר לשיפור קליטת העדה. מאות מורות חיילות ובנות השירות הלאומי נפרסו באתרים ובילו בהם במשך כל ימות השבוע, בד"כ הן נדרשו ללון באתר וע"י כך התאפשרה פעילותן גם בשעות הערב, ילדי האתרים שיצאו מדי בוקר אל בתי-הספר בסביבה הקרובה או הרחוקה, התקשו להשתלב בכיתות רגילות עקב גודל הפערים. שילובם בכיתות אינטגרטיביות נעשה באיטיות ובהצלחה חלקית בלבד, על הפערים ניסו לגשר באמצעות מועדוניות בהן ניתנו שיעור עזר, סיוע בהכנת שיעורים ופעילויות מקדמות שונות. בין שאר הפעילויות לקידום התלמידים נייחד מקום לפרוייקט הסיפוריות שהתקיים במרבית האתרים ואשר חברו להקמתו קרן רש"י ומשרדי החינוך והקליטה. באמצעות סיפוריות שצויידו באמצעים אודיוויזואליים ונוהלו ע"י ספרניות מקצועיות התנהלה פעולת הדרכה לקריאה שהניבה פירות מופלאים. ילדי העדה התגלו כחובבי קריאה, וכשליש מציבור המופעלים שהכיל כ- 1,500 תלמידים התמיד באופן נמרץ ועקבי עד לתדירות של ספר לשבוע. תוצאות הפרוייקט ניכרות בבדיקות

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 15 -

שנערכות בפנימיות השונות לגבי השליטה בשפה ויכולת הקריאה.

- אירועי חג ומועד: את שיגרת החולין שאפרוריותה רבה דוקא באתרי מגורים שחונם הדלות בולט בהם, שברו צוותי האתרים באמצעות חגיגת מועדי ישראל. בד"כ השתלבו באירועים גורמים מתנדבים תנועות נוער, אירגוני מתנדבים ושכנים, שלעיתים פעלו באורח סדיר לאורך כל השנה. (בעיקר ראויה לציון תנועת בני עקיבא שהגדילה לעשות ברצף פעילותה). בד"כ קל יותר למקד פעילות סביב אירוע בולט: חג או תאריך בעל משמעות. אף כי תרומתם האובייקטיבית של הטקסים והחגיגות אינה רבה, ערכן האמיתי-כאמור-בשבירת אפרוריות חיי האתרים ומיסכנות היום יום.

השילוב בתעסוקה

בעת קבלת האחריות על האתרים בספטמבר 1992 (ובחלק מהאתרים-לאחר מכן, כל אתר במועדו) לא היתה בהם פעילות תעסוקתית. היו כמה סיבות למצב זה:

- אורח החיים שהחל במתנות הפליטים באדיס אבבה ואשר כלכלתם התבססה על סעד.

- תקופת אחריות הסוכנות היהודית שנמשכה בין שנה לשנה וחצי ואשר תוכנה העיקרי היה האולפן לעברית, בצד טיפולים רפואיים, והדרכה לגבי נורמות החיים בישראל.

- המקובלות באתיופיה שלגבי רוב האוכלוסיה היהודית לא כללו תרבות תעסוקה, מקום עבודה קבוע, ושעות עבודה מוגדרות ומדוייקות.

- נורמת ה"הסתפקות במועט", המאפשרת קיום מקיצבות סעד מינימליות: מזון בסיסי, ביגוד, קורת גג ציבורית.

משום כך היו ספיקות רבים לגבי הסיכויים להוצאת האוכלוסיה לעבודה. מבצע ההסברה החל בסוף אוקטובר. בדצמבר כבר השתלבו בעבודה רוב החייבים בהתיצבות בשירות התעסוקה.

יסוייג מראש: פחות מ-15 מכלל האוכלוסיה באתרים חייבת בהתיצבות בשירות התעסוקה לצורך קבלת מענק הביטוח הלאומי. למעלה ממחצית

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 16 -

האוכלוסיה הם הילדים, השאר נחלקים בין גברים ונשים שמרביתן-אמהות
חמטפלות בפעוטות. עוד יש לנכות קשישים וחולים ובעלי מום. הרף
הסתייגויות אלו יצויין שתוך חודשים ספורים חתייצבה המערכת התעסוקתית
לגבי החייבים בהתייצבות בסדרי הגודל הבאים:

מועסקים - 85%.

בהכשרת מקצועית. 15-18%.

מובטלים 10-12%.

עוד יודגש שמדובר בתעסוקות בסיסיות: חקלאות, ניקיון, פועלי יצור,
עבודות שאין בהן ענין או עונג ושכרן - נמוך וקרוב למענקי אבטלה
וחבטחת חכנסה. העובדה ששיעורי התעסוקה שהושגו כה גבוהים מצטרפת
למאפייני היסוד של העדה כפי שיוסכם לעייל.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 17 -

4. דיוור הקבע

מבצע המשכנתאות

למעלה מ- 5000 משפחות התגוררו במתקני מעבר בסוף 1992. כ- 3700 מהן באתרי קרוואנים ובמלונות. הצורך בדיוור קבע הסתכם בתפיסה שגרסה דיוור ציבורי. זאת כיוון שמדובר באוכלוסייה חסרת אמצעים עצמיים, ויכולת החזר אפסית של הלוואות. לעומת עולי גל א' שהגיעו אל מציאות דיוור נוחה, עולי גל ב' הגיעו במקביל לגל עליה עצום מברה"מ שחביא למחסור חמור בפתרונות דיוור. בנתונים אלו בדיוור ציבורי אפשרי היה רק בישובים פריפריים, חלשים ברובם, ובלא יכולת פיזור ממשית.

מבצע המשכנתאות, עליו הוכרז בפברואר 1993 בא להציע דרך אלטרנטיבית לרכישת דירות ציבוריות בישובי המרכז. בעבר הדבר נעשה באמצעות החברות המשכנות ובקצב איטי ביותר. במציאות של 1993 ביצוע פעולה דומה היה מביא לתוצאות מינימליות. חפקדת הרכישה בידי הלקוחות עצמם איפשר תנופה רחבה, תוך עידוד ליוזמה עצמית, הסתייעות בקרובי משפחה, ומתן מענה לרצונות אישיים. לא תמיד חלמו רצונות אלו את טובת העולה וגם יכולתו להתמודד עם אקט הבחירה והרכישה לעיתים לא עמדה על הגובה, אבל לעומת האלטרנטיבות התוצאות מדברות בעד עצמן.

למעשה הועמדו לרשות המשפחות אמצעי מימון ציבוריים מלאים, ולנוכח יכולת החזר המוגבלת, כמעט בלא החזר. שיעורי החזר בסדרי גודל של כ- 10% מסך המימון, ואף אלה-בתנאים חריגים ובפריסה ארוכת טווח, משמעותם: מימון הרכישה ע"י המדינה ויחד עם זאת הענקת תחושה שבכל זאת מדובר בבעלות שהושגה זכות.

לאחר חודשיים של הרצה ניסיונית, נפתח המבצע, שהקיף כאמור למעלה מ- 5000 משפחות פוטנציאליות שהתגוררו במתקני מעבר. מרביתם באתרי קרוואנים. וכן כ- 2000 משפחות שחתגוררו בדיוור ציבורי בישובי מרכז הארץ ואשר איפשרו אף להם להגיע לדירה בבעלותם (זאת כיוון שבמהלכם זה הם מפנים דירה ציבורית באיזור המרכז, אותה ניתן ליעד לנחשלות מבין המשפחות שבמתקני המעבר). ביולי 1995, כלומר כשנתיים ורבע מראשית המבצע הסתכמו חקפי הרכישה בלמעלה מ- 3800* יחידות המהוות כשני שלישים מפוטנציאל המשפחות. עוד כ- 800 דירות נירכשו ע"י משפחות שהתגוררו בדיוור ציבורי באזור המרכז.

* כולל כ- 100 דירות שנרכזו ע"י משפחות פלשמורה שהגיעו לאחר 8/93.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 18 -

הפעלת המבצע

פתיחת המבצע נעשתה נוכח תחזיות והערכות קודרות למדי מצד הגורמים המקצועיים השונים. סקר שביצע משרד השיכון העריך את פוטנציאל הרוכשים בכ- 17%. במחלקת העליה הועלו אומדנים דומים. ביסוד הערכות אלו עמדה והנפיטה שמדובר באוכלוסיה תלוית שרחוקה מיכולת התמודדות עם פרויקט אישי כה כבד. ואכן היה צורך בשינוי אופן החשיבה והגישה הכללית של האוכלוסיה שעד כה נסמכה בכל על הגורמים המימסדיים. המושג "דירה ציבורית" היה מוכר לעולים עוד באתיפיה וברור היה שכל שינוי יעורר חשדנות ויתפס כהרעת תנאים. להוסיף על אלה, כבר היה מוכר בעדה המושג "נפגעי משכנתאות", - תוצאת נסיונות קודמים לעודד רכישת דירות באמצעות משכנתאות מיוחדות במתכונת הכוללת מענק ניכר אך גם סך ניכבד להחזר בתנאים שחביאו להוצרות תשלומים הודשיים שהיו מעבר ליכולת האוכלוסיה.

מול כל אלה חתייצב צוות הכולל את עובדי המשרד, מנהלי אתרים, עובדים בני העדה שצורפו כגורם מסביר, מנחה ומלווה, ותוך הסתייעות בפעולות הסברה שהחשובה ביניהן: כנסי הסברה של "שתיל". קויימו אסיפות באתרים, ואחריהן פעולות הסברה בקבוצות קטנות ובאופן פרטני, צעירי העדה: סטודנטים, חיילים, תלמידי פנימיות כונסו אף הם לשיחות הסברה בהן הודגשה חשיבות המבצע מן הבחינות הבאות:

- אמצעי להביא את העדה לדיוור קבע.
 - אמצעי לכוון את האוכלוסיה לישובים מועדפים.
 - הזדמנות לשלב בבחירת מיקום המגורים את שיקוליך והעדפותיך.
 - הזדמנות להפוך לחיות בעל נכס רב ערך.
 - אמצעי לחשתלבות במגורים אינטגרטיביים בחברה הישראלית.
- חופץ חומר הסברה בכתב (בעברית ואמחרית) והוכנו קלטות שחולקו לכל משפחה ומשפחה. בצד החיוב הודגשו בכל דרך הסיכונים ונקודות התורפה שבהליכי הרכישה. הוכנו רשימות מתוכי מל"דן וסוכם על תנאים מיוחדים מצד לשכת עורכי הדין. הוקמו נקודות יעוץ במוקדי הקליטה שברשויות המקומיות. נקבע מוקד למעקב שוטף אחר ההתרחשויות והביצוע אשר הקפיד להוציא דו"ח שבועי המפרט את מצב הרכישה באתרים השונים ואת הישויבים בחם מתבצעות הרכישות. זאת ע"מ לעמוד מקרוב על המתרחש ולהיות נכון להגיב על פי הצורך.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 19 -

מסקנות ולקחים

החשובה במסקנות - הענותה של העדה להשתלב במבצע. חרף כל התחזיות, והגדרת היעד שהוצבה בראשיתו-רכישת 1500 דירות, כלומר פתרונות לכ- 80% מכלל האוכלוסיה הפוטנציאלית, הגיע הקף הרכישות בסוף יולי 1995 לכ- 3800 כלומר למעלה מכפול מן היעד. כצפוי, אימתה העדה את המאפייין שאנו מייחסים לה: יכולת תגובה מעולה למצופה היימנה, ושיתוף פעולה מובהק כאשר קיים האימון. אך בצד זאת ראויות להדגשה התופעות הבאות:

א. קצב הרכישה לא היה אחיד באתרים השונים. משקלו של מנהל האתר בתהליך היה רב ועל כן נמצאו אתרים שבחם התנחלה הפעילות בעצלתיים בשל אדישותו של המנהל המקומי. (חצרות כח, צוחר, מבועים)

ב. ישוב היעד הועדף בעיקר בשל שני שיקולים:

- הרצון להמצא בקרבת קרובי משפחה.

- קרבתו לאתר. (רוב רוכשי צריפין פנו לרמלה, תושבי חולדה העדיפו את קרית עקרון ורחובות, ממרכז הקליטה בכפר סבא העדיפו רבים את כפר סבא וכו') מכאן שאתרים שאינם סמוכים לישובים מומלצים סבלו מנחיתות (תושבי כדורי העדיפו את עפולה שלא ניתן להפעיל בה את המשכנתא. כך לגבי מבועים ומעגלים הסמוכים לנתיבות).

ג. לעיתים נבלם תהליך הרכישה עקב פעילות גורם מתסיס מקרב האוכלוסיה (קס או איש דומיננטי אחר).

ד. נהירת העולים בהקפים מוגזמים לישובים שאינם חזקים במיוחד. זרימה מוגזמת התרחשה לרמלה, קרית מלאכי, יבנה, חדרה פרדס חנה וקרית עקרון עד שהיה צורך לעכב את התהליך. הסתבר שמהירות התגובה נמצאה בלתי הולמת וחלפו חודשים ארוכים ממועד החתרעה ועד הפעולה לשינוי. עובדה שגרמה לנזק שאין ספק לגביו.

ה. תופעות של הונאה. זאת בשני משורים:

- הונאת הקונים (הסתרת פגמים, נטילת אביזרים, אי עמידה במועדים).

- הונאת המדינה (לעיתים בעצה אחת עם הקונים) בדרך של ניפוח מחירים.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 20 -

יש לציין שהסתערות הקונים על ישובים מסויימים, כשלעצמה, תרמה להתייקרות במחירי הדירות, אך חיו כנראה גם הונאות סתם: הכללת הריחוט במחיר הדירה, הכללת דמי התיווך וכדומה. יודגש שכנגד תופעות אלו קויים מנגנון השמאות שהיווה תנאי לביצוע כל רכישה ורכישה. לצערנו לא עמד אמצעי זה על הגובה במקרים רבים ואיפשר גביית מחירים מוגזמים - בעיקר מכיס המדינה. קשה להעריך את הקף ההונאות. בפועל נידרשנו לכ- 50 מיקרים בהם נפגעו הרוכשים. רוב הפגיעות נגעו לאי עמידה במועד פיננסי הדירה. יש להניח שמספר הפגיעות היה רב יותר אך עדיין שיעורו נמוך מול אלפי הרכישות.

ו. נמצא שהחששותנות במבצע הקיפה את כל קבוצות המשפחות, כולל משפחות חד הוריות, קשישים וחולים, לגבי המשפחות החד הוריות - לרובן אשה כראש משפחה - לא נפל חלקן במנין המשכנתאות מחלקן באוכלוסייה, מאידך נמצאו לא מעט משפחות המוגדרות כחזקות (בראות, צעירות בגיל) שהתעקשו שלא לרכוש דירה.

ז. הקף אפסי של התנגשויות על רקע עדתי. כזכור ארעו מקרים לא מעטים של התארגנויות דיירים כנגד כניסתם של דיירים יוצאי אתיופיה כשדובר בדיור ציבורי, אקט הרכישה ביטל למעשה תופעות מסוג זה. בדיקות לגבי יחסי השכנות בבניינים בהם רכשו יוצאי אתיופיה הצביעו על קשרים מוגבלים למדי אך גם על העדר מתחים. לפחות חלק מהחסבר לכך בהסברה היסודית שניתנה לאוכלוסייה לפני המעבר לדיור הקבע. נושאי הבית המשותף, חובות הדיירים וזכויותיהם הועלו וחזרו והועלו במסגרות שונות. לכך יש לצרף אף את רמת האחזקה של החלקים המשותפים (חדר המדרגות, מרתף, מעלית) שהיא מניחה את הדעת ולעיתים אף מעולה (וזאת בניגוד למצב בדיור הציבורי). תופעה שבדאי תורמת ליחסי השכנות וחשובה כשלעצמה מנקודת הראות של תרבות הדיור.

ח. אי-עדכון שוטף של גובה המשכנתאות הביא לפיחותן. הדבר גרר הצטמצמות אפשרויות הרכישה לפנייה לשכונות הלשות יחסית. התופעה של התרכזות משפחות בשכונות הלשות של ישובים סבירים - שכיחה.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 21 -

ב. הדיוור הציבורי

במהלך התקופה הנדונה (7/95-10/99) קיבלו דיוור ציבורי כ- 800 משפחות, (זאת מעבר לכ- 350 משפחות נוספות שאוכלסו בדיוור ציבורי לפני אוקטובר 92).

א. 500 משפחות שהוחתמו על דיוור ציבורי בתקופת חילופי הממשלה (6/92), וזאת כחלק מ"תכנית שרון" להשכנת עולי אתיופיה בדירות ציבוריות רשימת הישובים הובאה לעיל (ראו פרק האוכלוסיה) ובולטים בה באר שבע, עפולה, אופקים, קרית גת ושדרות. כולם ישובי פיתוח פריפריים, תהליך המעבר אל הדירות נמשך עד אמצע 1998.

ב. 800 משפחות שאושרו לדיוור ציבורי וחתמו עליו החל מדצמבר 1994, במסגרת המבצע לחיסול האתרים ובאמצעות ועדת הדיוור המרכזית לעולי אתיופיה. ועדה זו שכללה נציגי מוסדות ונציגי ציבור פעלה על פי סולם העדיפויות הבא:

- משפחות בהם מצויה מחלה זיהומית סופנית.
- משפחות אחרונות המתגוררות באתרים המצויים בשלבי סגירה.
- משפחות חלשות (קשישים, חד הוריות, חולים) באתרי הקרוואנים.

ככלל, ההנחיות שניתנו לוועדה היו לפעול לסגירת האתרים ובמקביל - לאכלס דירות ציבוריות שחצטברו במאות בחברות המשכנות ב"עד אתיופי" (כלומר שאינן ניתנות לאיכלוס אלא ע"י משפחות עולות מאתיופיה). לחץ שהופעל ע"י חברות אלו ומשרדי השיכון ותאוצר אילץ את משרד הקליטה לשנות ממדיניותו שגרסה הקפאת הדיוור הציבורי כאמצעי לחיזוק תקף הרכישות במשכנתא. זאת אף שברור היה שהקו החדש יביא להצטמצמות הרכישות עד למינימום אפשרי. מלאי הדיוור הציבורי נוצר בעיקר עקב רכישה של יוצאי אתיופיה ותיקים שהתגוררו בדירות ציבוריות בישובי המרכז. למעשה זאת היתה מטרת שיתוף אוכלוסית המתגוררים בדיוור ציבורי שבמרכז הארץ במבצע עצמו - לפנות את דירותיהם כמענה למשפחות חלשות וחולות שברור שלא ישתתפו במבצע.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 22 -

ג. דיור היחידים

כפי שפורט מצויים כ- 1800 יחידים בעלי תעודת עולה נפרדת המתגוררים במתקני מעבר או שהם חסרי דיור. מרביתם צעירים המתגוררים באתרי הקרוואנים. חלקם מבוגרים וקשישים. מספר הקשישים נאמד בכ- 250. מתוכם כ- 150 באתרי הקרוואנים וכ- 100 במרכזי קליטה. כ- 800 מן היחידים מתגוררים באתרים המשמשים מרכזי דיור ליחידים: חפץ חיים, צריפין וגדרה. מרכזים אלו נושאים חותם זמניות, ולמעשה מחוים פתרון דיור עיקרי שעמד לרשות המשרד עבור יחידים שסיימו את מסגרות הלימוד או השירות הצבא, ונמצאו ללא קורת גג. פתרון אחר - מוגבל בהקפו - מחוים ההוסטלים המאכלסים עשרות בודדות של יחידים מדי שנה. אוכלוסית היחידים כוללת למעשה שתי קבוצות:

1. דיירי מתקני מעבר שקיים אינטרס מוסדי לפנותם (לצורך חיסול אתרי הקרוואנים או פינוי מרכזי הקליטה) - מספרם: כ- 1500, מתוכם כ- 250 קשישים.
2. יחידים חסרי דיור שסיימו לימודים במסגרות פנימיות או שירות בצה"ל וזכאים לקורת גג. הנסיון לפתור את בעייתם באמצעות סיוע בשכר דירה הביא לתוצאות דלות. מרבית דיירי מרכזי הדיור ליחידים וכן דיירי ההוסטלים באו מקבוצה זו, אך הקף הפתרונות רחוק מלענות על הצרכים. שני מענים נוספים שימשו את הקבוצה האחרונה:

- מעונות סטודנטים. עשרות צעירים וצעירות בעלי זכאות לדיור מתגוררים במעונות סטודנטים, במסגרת לימודיהם באוניברסיטאות ובמכללות. זהו כמובן פתרון זמני ורחוק מלהוות בית (קשה למצוא פרטיות במעונות אלו, ופרטיות נחוצה למי שזחו ביתו היחיד). לעיתים הפכו המעונות הללו לתמריץ שחביא צעירים אל מסלול הלימודים.

- מרכזי קליטה בהם משוכנים זמנית חיילים זכאי דיור בעת שירותם הצבאי, על חיילים אלו (שבשלב הנוכחי מספרם 60) לפנות את המקום עם שיחרורם.

עבור היחידים תושבי האתרים ומרכזי הקליטה אין מענה. את הנותרים באתרים שהסתתים פינויים ממשפחות מוסכם לרכז באתר בארותיים, אך זהו

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 23 -

מענה זמני אפילו אם יבוצע, לגבי הקשישים הוצע פתרון בצורת דיור מוגן באתר בת חצור, זאת כמענה למספר שנים. המדובר בחדרים צמודי שירותים מבנייה קשיחה, וביכולת קיבול שתענה על רוב הצרכים. בידודו של אתר בת חצור, קשיי הנגישות והעלות הגבוהה הכרוכה במימוש הפוייקט - אלו הם חסרונותיו הגדולים. אך כיון שטרם הועלה פתרון עדיף יתכן ולא תהיה יכולת להמנע מלבצעו, מכל מקום, הוא עדיף על השארית קשישים באתרים שהתרוקנו.

מזה זמן רב הודגש הצורך בהרחבת מסגרת ההוסטלים, כפתרון הן לקשישים והן לצעירים. חזרנו והצענו לחחזיר ליעדם המקורי את ההוסטלים השונים שהפכו למרכזי קליטה בלחץ הצרכים. יתכן ועתה, על רקע השינויים בפעילות הסוכנות היהודית, יקבל הרעיון תנופה ועימו ינתן מענה לצרכי כ- 1000 יחידים, צעירים וקשישים.

סיכום

5047 משפחות שחו במתקני מעבר בסוף 1992. עוד כ- 80 משפחות הגיעו במחצית הראשונה של 1993 וביחד 5127 משפחות.

מחס: רכשו דירות 3150

קיבלו דיור ציבורי 800

סה"כ 3950

נותרו איפא ללא פתרון קבע כ- 1180 משפחות. (מחס באתרי הקרוואנים כ- 750, ובמרכזי הקליטה כ- 430). עוד כ- 350 משפחות פלשמורה שהתווספו מאז 8/98 טרם רכשו דירות.

מתוך כ- 1800 יחידים, קרוב ל- 1000 מתגוררים באתרי הקרוואנים, (מחס כ- 300 באתרים המשמשים מרכזים ליחידים), וקרוב ל- 500 במרכזי קליטה. עוד כ- 800 יחידים הינם חסרי דיור או מתגוררים בפנימיות, מעונות סטודנטים ומגורי חיילים.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 24 -

5. הקליטה בקהילות

תנועה המשפחות ממתקני המעבר אל ישובי הקבע, שהחלה בסוף 1993, אם ראשית האיכלוס של הדירות שנרכשו, התעצמה במהלך 1994 ונמשכת גם עתה. כ- 2900 משפחות מתוך 3800 המשפחות שמימשו את זכאותן לרכוש דירה איכלסו אותן בפועל, וכך הגיעו אל ישובי הקבע כ- 12,500 נפשות שהצטרפו אל 80.000 יוצאי אתיופיה שכבר נמצאו בהם. הנטייה לנהירה אל הקהילות חותיקות (על בסיס קרבת משפחה או חכרות מוקדמת) צומצמה בחלק עקב מגבלות הישובים בהם ניתנה זכאות לרכישה. כך נמנעה זרימה מסיבית אל עפולה, קרית גת, באר שבע, נתיבות ואשקלון. מאידך, החלה תנועת רוכשים ערה אל ישובים סמוכים לאתרים וכאלו שהפכו תחליף לישובים "סגורים". הדוגמה הבולטת לתופעה זו היא קרית מלאכי כתחליף לקרית גת. השוואת הפיזור בעבר אל חתמונה החדשה מצביעה על העובדות הבאות:

- א. קהילות פריפריות ותיקות שגידולן עוכב עקב כללי מבצע המשכנתאות:
 - קרית גת.
 - עפולה.
 - אשקלון.
 - נצרת-עילית.
 - מגדל העמק.
 - באר שבע.
- ב. ישובים בהם היו קהילות גדולות אשר גדלו במדה ניכרת עקב רכישה מסיבית:
 - אשדוד.
 - נתניה.
 - חדרה.
 - רמלה.
- ג. ישובים בהם היו קהילות בינוניות והן צמחו מאד עקב המבצע:
 - יבנה.
 - קרית מלאכי.
 - פרדס חנה.
 - רחובות.
 - קרית ים.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 25 -

ובמידה פחות קיצונית - לוד.

ד. הוצרות קהילות בישובים מוגבלי הקף, בהן לא היתה קליטה משמעותית

בעבר:

קרית עקרון.

מזכרת בתיח.

גדרה.

כפר יונה.

גן יבנה.

ה. ישובי מרכז בהם היו קהילות גדולות ולא בוצעה בהם רכישה משמעותית:

בת ים.

חולון.

פתח תקוה.

ראשון לציון.

חריגות בקבוצת ישובים זו הן הקריות ובעיקר קרית מוצקין - ישוב חזק שנרכשו בו כ- 50 דירות.

התייחסות לתמונה הישובית

קליטת כ- 20.000 עולי אתיופיה בישובי הקבע הוא אתגר לא קל. בעיקר כאשר היא מתבצעת על רקע כ- 30.000 יוצאי אתיופיה ותיקים שקליטתם האמיתית רחוקה מלחשתיים. ניתן לומר שחנימוק העיקרי למבצע המשכנתאות הוא הצורך לחביא לפיזור נכון ולהכוונה לישובים מתאימים, הדבר הושג במידה בלתי מבוטלת והוא משתקף בתוצאות הנוגעות לקבוצת הישובים הפריפריים (קבוצה א'). מאידך יצר המבצע קהילות חדשות בעלות הקף חורג מן הרצוי. בולטות ביניהן: רמלה, חדרה, יבנה, קרית מלאכי ופרדס חנה, שכולן הוצאו מן המבצע באמצעות צימצום הסיוע הניתן בהן לרוכשים. יחד עם זאת ברור שכמה וכמה ריכוזי עולים שנוצרו בישובים שאינם חזקים במיוחד יוצרים קשיי קליטה והם מחייבים אמצעי התמודדות בלתי שגרתיים, הדבר נכון לגבי הישובים שנמנו לעייל, וכן לגבי חלק מהישובים הפריפריים שאף שנרכשו מספר מוגבל של דירות עדיין הקיים בהם רב מן הסביר לטיפול באמצעים מקובלים. אל כל אלה יש לצרף את הישובים הקטנים יחסית (קבוצה ד'), שאינם נימנים על החזקים והמבוססים ועל כן מתקשים

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 26 -

במתן טיפול הולם גם כאשר מדובר בהם בכמה עשרות משפחות.

התמונה הקהילתית

תחליך איכלוס עולי אתיופיה בישובי הקבע מתנהל על בסיס "קבוצתי" מובהק, כלומר בדרך של ריכוזים שכונתיים. השכונות עצמן אינן מן החזקות - תוצאה של עלות חדירות מול גובה המשכנתא, וכן תוצאה של התרכזות האוכלוסיה יוצאת אתיופיה שאינה משפרת את המאפיינים הסוציו-אקונומיים הקיימים. האוכלוסיה הרגילה לתנאי חיים צנועים ומסתפקת במועט, מנהלת את חייה בד"כ באמצעות הסיוע הניתן מן הביטוח הלאומי. חיים צנועים שיש בהם מענה סביר לנושא המזון והלבוש. קיום פתרון הדיור סוגר לכאורה את הנושא הכלכלי. וכאן עיקר הבעיה. משום שמשמעותו של מצב זה הוא שניתן להתעלם או להעלים עין משאלת עתיד העדה וקידומה החברתי. כאוכלוסיה שונה, החסרה כלי תיקשורת חברתיים (נושא השפה) היא נוטה לחסגרות. היותה מרוחקת מהכרת מאפייני החברה המערבית מקילה על שלוותה נוכח דלות סיכוייה. לעיתים נדמה שמדובר באדישות, אך זהו מעטה חיצוני בלבד-המחפה על תחושה של כשל ותחושת קיפוח, בעיקר לגבי עתיד הילדים.

מול אוכלוסיה זו עומדת הרשות המקומית. כיון שכליה מוגבלים היא מסתפקת בקניית שקט. נוח לה שהנושאים המעסיקים את תושביה החדשים מצויים ברובם באחריות מסגרות מוסדיות אחרות:

- הוצאות קיום ואבטחת חכנסה - הביטוח הלאומי.

- בריאות - קופות החולים.

- דיור ציבורי - עמידר או עמיגור.

נותרים איפוא נושאי הרווחה והחינוך, ושניהם מקבלים מענים באמצעות נוסחאות פורמליות בלתי מספקות. חמור במיוחד נושא החינוך.

בהדרגה התגבש אורח חיים המתנהל סביב המרפאה, שוק הירקות, ובבית: הטלביזיה, והאירוח המשפחתי-חמולתי. במוקד האירוח-המאכלים המסורתיים והקפה. מן התפריט הישראלי ניקלטה היטב הבירה המהווה סעיף נכבד בהוצאות המשפחה. השמחות העדתיות: חתונות, לידות ולהבדיל-הלוויות משמשות בידור עיקרי וסעיף הוצאה כבד.

על רקע זה תופעות המשבר המשפחתי: נתק בין-דורי, גירושין ונטישה. תופעות המסתיימות לעיתים קרובות באסונות: רצח, התאבדות, מקרי אונס שרק חלקם מדווח וחרבה אלימות פיזית. קל לחסביר את כל אלה בתחליך

המשרד לקליטת העליה
האגף לתכנון ולמחקר

- 27 -

הקליטה הקשה והמורכב הנובע מהפער התרבותי ומהרצון לצמצמו במהירות.
(קיים חשש שדחייה עלולה להנציח פער זה). יחד עם זאת מתעוררות מדי
פעם שאלות לגבי איכות החתייחסות ומחירה (בעיקר כאשר מדובר במקרי
אסון).

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 28 -

6. החינוך

נושא טיפוח ילדי העדה כאמצעי עיקרי לקידום קליטתה כבר היה למוסכמה. קהילה ש- 53% ממנה הם מתחת לגיל 18, שקיים פער ברמת ההשכלה בינה לבין זו של האוכלוסיה הקולטת, והחסרה אמצעי קידום עצמיים ויכולת כלכלית ממשית, הסיכויים לקידומה הם רק באמצעות הלימודים. זאת ברמת החבנות.

במציאות מתנהל נושא הקידום הלימודי של ילדי העדה בעצלתיים וזאת בשל כמה וכמה סיבות:

א. הבסיס ההתחלתי של הילדים בהגיעם אל המסגרת הלימודית. מעבר לענין הפער ברמת הלימודים באתיופיה ובישראל, ביחוד כאשר מתייחסים לנושא הגילאים, קיימת בעיה במידת המוכנות של הילדים עם הגיעם אל מערכת החינוך.

כל צעדי הטיפוח לגיל הרך המקובלים בחברה הישראלית רחוקים מלהיות מוכרים במשפחה האתיופית. מסיבות כלכליות אין הפעוטות משתלבים במעונות יום ובגני רשות אלא באופן חלקי מאוד. התוצאה - הוסר מוכנות לקראת ביה"ס.

ב. אי-הבנת החורים את נושא החינוך, מבנה המערכת, הצרכים וחיוניות מעורבותם בתהליכים. התוצאה-העדר גורם שומר ומדרבן, העדר מענים לצרכים בסיסיים (ספרים), העדר גורם המחייב את המערכת להתייחס ברצינות לתלמיד.

ג. מגבלות הקליטה של הזרם הדתי. אין זה סוד שחכוונתם של ילדי העדה אל הזרם הדתי נעשה על פי החלטת ממשלה, ונימוקה עימה. התוצאה היא שרוב גדול של הילדים ממשיך ודבק בזרם זה ומאידך מתקשה המערכת במספר ניכר של ישובים לקלוט את המספר הגדול של הילדים. עד כה לא הצליחה המערכת לממש את החלטותיה לגבי כיתות שאינן אינטגרטיביות ולגבי אחוזי הגג המירביים. וזאת על אף האמצעים שנקטו, החסעות למרחקים גדולים ותחטברה.

יודגש שבחלק ניכר מהישובים בהם התרכזו עולי אתיופיה אין בתי הספר הדתיים מצטיינים בחשיגהם. "התגבורת" האתיופית לא תרמה לשיפור המצב ועל כן מאופיינים התלמידים בעת סיום לימודיהם ברמת השגים נמוכה. הדבר בולט בעת המעבר למסגרת פנימייתיות או בתמונת הפיזור

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 29 -

של התלמידים במוסדות החינוך הקהילתיים. רק בודדים משתלבים במסגרות הקהילתיות האיכותיות.

ד. **המסגרות הפנימייתיות.** קליטת ילדי חטיבות הביניים והתיכונים באופן סוחף במסגרות פנימייתיות (עלית הנוער), הביאה לחוצאות מסגרות שאינן אינטגרטיביות, מרביתן ברמה לימודית נמוכה ביותר. כידוע אין מערכת הפנימיות מאופיינת ברמה לימודית עיונית גבוהה. התלמידים יוצאי אתיופיה שהגיעו עם פערים ניכרים השתלבו ברובם במסגרות מקצועיות. "מגבלת הזרם הדתי" עוד הכבידה על האפשרויות. בשנתיים האחרונות חל אמנם שיפור ניכר בתמונה הכללית, נוכח התבססות התפיסה שיש לחקנות לתלמידים יוצאי אתיופיה בסיס לימודי עיוני שתכליתו-תעודת בגרות חלקית או מלאה. אך הנזק שנגרם-הוא עובדה ואף עתה עדיין קיימות פנימיות שאינן בנויות למתן מענה לימודי הולם. המגמה בשנה האחרונה לצמצם את הקף הקליטה במסגרות פנימייתיות נכונה כשלעצמה, בתנאי שתלווה טיפול הולם לקליטת התלמידים הנשארים בקהילה במסגרות איכותיות. ספק רב אם הדבר יעשה ברמה הולמת.

חרף חולשתה של המערכת בהתמודדותה עם נושא החינוך ניתן לקבוע בודאות כי:

א. אין התלמידים יוצאי אתיופיה בעלי נתונים לימודיים הנופלים מן הממוצע, אדרבה, יתכן וחם אף עולים עליו.

ב. התלמידים יוצאי אתיופיה מאופיינים בחריצות ובשקידה המעוררים לעיתים קרובות השתאות.

מול הצורך הרב בקידום העדה וזאת כדי למנוע את חרפת קיומה של עדה נחשלת הניכרת בצבעה, מצויים נתונים אלה המהווים בסיס טוב למעשה גדול. גם תודעת הלימודים בקרב העדה תפחה מאד בשנים האחרונות. בצער יצויין שדוקא המערכת אינה עומדת על הגובה בנושא זה.

המשרד לקליטת העלייה
האגף לתכנון ולמחקר

- 30 -

הנתונים המספריים

כ- 21,000 תלמידי בתי ספר ועוד כ- 2,000 ילדי גנים השתלבו במערכת בשנת תשנ"ה (1994/5), קרוב לעשרת אלפים מהם הגיעו בגל ב'. כ- 5000 בגל א', ועוד כ- 7000 ילידי הארץ. חלוקתם על פי הזרמים היתה:

<u>גל א'</u>				
הזרם	א - ו (יסודי)	ז - ט (ח. ביניים)	י - יב' (ח. עליונה)	סה"כ
מ"מ	133	303	248	684
ממ"ד	<u>1232</u>	<u>1400</u>	<u>1611</u>	<u>4243</u>
סה"כ	1365	1703	1859	4927
<u>גל ב'</u>				
הזרם	א - ו (יסודי)	ז - ט (ח. ביניים)	י - יב' (ח. עליונה)	סה"כ
מ"מ	661	346	289	1296
ממ"ד	<u>4822</u>	<u>2096</u>	<u>1461</u>	<u>8379</u>
סה"כ	5483	2442	1750	9675

כאמור קיימים עוד כ- 7,000 ילדים בני העדה שכבר נולדו בישראל. חלקו של החינוך הדתי מגיע איפוא לכ- 86% ואילו בזרם הממלכתי רק כ- 14%. חלקם של הילדים בחינוך הממלכתי מבין עולי גל א' גבוה במקצת בהשוואה לילדי גל ב' ועולה על 15%. בהשוואה לתמונת שנת תשנ"ד, בה היה חלקן היחסי של החינוך הממלכתי רק כמחצית משיעורו שבשנת תשנ"ה הרי שלפנינו תהליך שעשוי לתרום לשיפור השגי הלימודים של ילדי העדה. עוד ניתן לקרוא בתמונת הנתונים את תופעת הגידול בחקף השנתונים (כ- 1200 בכיתות העליונות לעומת כ- 1700 בכיתות היסודיות). התופעה מוסברת גם בשיעורי הנשירה ואי-השתלבות חלק מהצעירים במערכת הלימודית (כגון נשים נשואות בגילאי 17-18).

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 31 -

ילדי אתרי הקרוואנים במערכת החינוך

בראשית שנת הלימודים תשנ"ה (1994/5) התגוררו באתרים כ- 5000 תלמידים. מספרם ירד עד למחצית בראשית שנת הלימודים תשנ"ו. בהעדר בתי ספר באתרים יצאו התלמידים בחסות אל בתי ספר בסביבה הקרובה או הרחוקה. כל הילדים שולבו במסגרות לימוד. לעומת זאת קשה להתברך בחשבים לימודיים. אמנם לא נערך אף פעם מבחן השגים ממשי אך בעת המעבר לדיור קבע בעת שילוב התלמידים במוסדות לימוד עירוניים חוזרת התמונה הקבועה: בורות והעדר ידע בסיסי אפילו במקצועות היסוד: הבנת הניקרא וחשבון בסיסי. וזאת לאחר 4 שנות לימוד בישראל. לעיתים, כשמתגלה ידע, מתברר שמקורו בשנות לימודים באתיופיה. הוזר הסיפור המצוי: "למדתי שנה בבי"ס זה ואחר כך שנה בבית ספר אחר ובשנה השלישית עברתי לעיר", גרוד הטיח מעל המושג "למדתי" חושף תמונה שכיחה של כיתות קלט שלימדו מעט באמצעות כח אדם חסר נסיון. העדר ספרי לימוד (אגרות החינוך ששולמו ע"י משרד הקליטה הגיעו מאוחר ועל כן לא תאם השימוש בכספים את יעדם), חסעות ארוכות ובלתי סדירות, ומורים חובבים שעמדו חדלי אוניס מול "כיתה" הטרוגנית באורח קיצוני. אין ספק שלבד מחריגים, שנות השעות באתרים לא נוצלו לקידום האוכלוסיה באופן הראוי, וטיב החינוך תאם את טיב המגורים.

קשה אף יותר מצב הנערים והנערות שהגיעו חסרי בסיס לימודי ועקב זאת שולבו בפנימיות התואמות את רמת השגיהם בעת הגעתם.

פנימיות כגון יד אורה ובית בלומה קלטו תלמידות במאות ושמו דגש על "דרך ארץ" אולי בהנחה שזו קדמה לתורה. אבל "חתורה" לא הגיעה ורק תיסכול ומרירות מילאו את מקומה.

שונה לטובה היה הטיפול בגיל הרך. גני ילדים ומעונות יום מוקמו באתרים עצמם וחקיפו את כל ילדי האתר. אמנם היו אלו מוסדות הומוגניים (גם באתר שכלל אוכלוסיה יוצאת ברה"מ התקיימה הפרדה בין לבנים ושחורים באמצעות הכותרת "ממלכתי וממלכתי דתי"), אבל הם נשענו על כח אדם מקצועי ועשו עבודתם נאמנה, ייצוינו במיוחד ארגוני הנשים שהפעילו את מעונות היום (ויצ"ו, נעמת ואמונה) ועשו מלאכת קודש.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 32 -

החינוך בקהילה

במדינה בה קיים חוק חינוך חובה הצד הפורמלי של קליטת התלמידים במוסדות החינוך אינו בגדר שאלה. מה שמחייב התייחסות הוא טיב הקליטה. שהרי ברור שהשגים לימודיים הם פונקציה של מספר מרכיבים: טיב המוסד, יכולת התלמיד, והגורמים המלווים ובראשם הבית וההורים. כבר צויינה יכולת התלמידים שהיא צרוף של חסרים - מכאן, וכשרון וחריצות מאידך, על כן חיוני גורם מתגבר ומלווה. נושא התיגבור מכוסה בחלקו באמצעות תיקצוב שעות לילדי העדה המוגדרים כ"עולים", תיקצוב הניתן ע"י משרד החינוך. קיים ספק אם אמנם מנוצלת קצובת שעות אלו ליעדם (ראה סיפורה של אלפגש לאוטה-נספח מס). שאלה לעצמה-אם די בקצובה זו להשלמת החסרים ושאלה נוספת לגבי איכות התיגבור. כללית ניתן להצביע על קליטת התלמידים בשתי ואריאציות:

א. כבודדים שנקלטו במסגרות סבירות והם פוסעים בצעדים מניחים את הדעת ובהשגים בינוניים. העדר משפחה מעורבת משמעותי. חלק מהתלמידים יגיע לבגרות, חלקו - לבגרות חלקית, חלקו נושר בכיתות התיכון. ואריאציה זו מהווה מקובלה נוחה למימסד. היא משתלבת היטב בתפיסה הגורסת: אנו מקדמים את העדה. מעניקים חינוך סביר לילדיה. הופכים אותם לאזרחים מועילים. אמירות נכונות כשלעצמן שנאמרו אף בשנות ה-50, והתבררו כבלתי מספקות. העדה האתיופית היא ענין שונה מעליות שנות ה-50. היא ניצבת מול חברה מבוססת היטב מבחינה כלכלית ועל כן אי-השוויוניות בה מוקצן. היא גם צבועה בשחור ועל כן בעלת תדמית החולמת התבססות השוליים. לכן לשם תגיע.

ב. כריכוזים בישובים חלשים או בינוניים, המציפים את החינוך הדתי ומהווים איום לגביו. חולשת המערכת המקומית מול גודל המשימה (ותבעיה) תביא בחכרה לכשל לימודי ולקפיצת דרך בדרך אל השוליים.

אם הואריאציה הראשונה היא בסיס לויכוח על הדרך והסיכויים לקליטה חולמת של העדה, הואריאציה השניה היא הבטחה לפיצוץ צפוי ולתופעות של פשיעה שראשיתן כבר נובסת.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 33 -

עלית הנוער

עלית הנוער היוותה מסלול כמעט בלעדי עבור ילדי העדה מכיתות ז' ומעלה. בשנה האחרונה הוגבלה הקליטה בעיקר לכיתות ח' ומעלה, מה שאיפשר את הקפאת המספר הכולל לכ- 5000 תלמיד (הקף שנישמר לאורך השנים).

הויכוח סביב השאלה האם רצויה התופעה של נהירה כוללת אל המסגרות הפנימיטיות (השגי הילד מול הפגיעה במשפחה ובקהילה), ויכוח זה הוכרע למעשה ע"י מחלקת עלית הנוער שהחלה לצמצם את הקף הקליטה בכ- 500 תלמידים לשנה.

תמונת המצב בשנת תשנ"ה (1994/5) היתה כדלהלן:

מס' תלמידים כולל	4882
מהם במוסדות דתיים:	4022
מתוך 5781 תלמידי המוסדות בהם שהו	
במוסדות כלליים:	610
מתוך 2890 תלמידי המוסדות בהם שהו	
במרכזי נוער:	250

אחוז יוצאי אתיופיה במוסדות הדתיים הרלבנטיים 70%.
אחוז יוצאי אתיופיה במוסדות ממלכתיים הרלבנטיים 21%.

חנתונים מצביעים על העובדות הבאות:

1. התלמידים יוצאי אתיופיה במוסדות עלית הנוער נחלקים בין הזרמים ביחס של 87%-18% (דתי - חילוני).
2. חרף העובדה שתלמידים יוצאי אתיופיה מהוים 70% בלבד במוסדות הדתיים, הרי שיעורם בפנימיות החלשות (בית בלומה, יד אורה, נוה עמיאל, נוה מיכאל, תו"מ וכו') מגיע ל- 88%. לעומת זאת בפנימיות החזקות (להוציא ימין אורד בו הם מהוים 66% מהתלמידים) כגון צפירה, כפר הרוא"ה, סגולה וכו' הם מהוים כ- 1/8 מתלמידי הפנימיות ואחוז נמוך בהרבה מכלל תלמידי המוסד הלימודי.
3. במוסדות הממלכתיים מהוים התלמידים יוצאי אתיופיה כ- 21% מכלל התלמידים שבמסגרת עלית הנוער אך חלקם בכלל תלמידי בתי הספר של מוסדות אלה נמוך בהרבה.
4. יודגש שבשנת תשנ"ה כבר השתלבו כ- 500 תלמידים נוספים במוסדות חינוך תיכוניים עירוניים בישוביהם (באר שבע - כ- 150, קרית-גת

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 84 -

- כ-50, נצרת עילית, אשדוד, נתניה, חדרה, ירושלים, פתח תקוה וישובים נוספים).
5. כ- 250 תלמידים המשולבים במרכזי נוער בישוביהם מצויים למעשה בתחתית הסולם הלימודי.
6. בשנה האחרונה חלה תפנית משמעותית ברוב מוסדות עלית הנוער בהכוונה הלימודית של התלמידים יוצאי אתיופיה תוך הדגשת המסלול העיוני-בגרותי. על פי אומדננו כמחצית התלמידים משולבים במסלולים כאלו, כאשר מחצית ממחצית זו (כלומר כ- 1/4 מכלל התלמידים) יוגשו לבחינות בגרות (מלאות או קרוב לכך). כיון שתשתון הבוגר מונה כ-700 תלמידים, משמעות הדבר - קרוב ל- 200 ברמה בגרותית מלאה או חלקית.
7. הפעלת כיתות י"ג שתכליתן-השלמת בגרות, תורמת אף היא לחיזוק המגמה העיונית בגרותית.

פרוייקט המחוננים

אחד המסלולים שפיתחנו כדי לקדם את בני העדה היה "פרוייקט המחוננים" עליו הוחלט בקבינט הקליטה בקיץ 1992, הרעיון היה לבחור מבין ילדי העדה את המוכשרים ולשלבם במסגרות לימודים איכותיות, דתיות וחילוניות. המשימה הוטלה על האגודה לקידום החינוך ונקבע כי יבחרו בעיקר תלמידים לכיתות ז' ה' ט' י'.

צוות שבדק את המועמדים מיין מתוכם 80 תלמידים בשנת הלימודים תשנ"ד ועוד 110 בשנה שאחריה, ס"ה למדו בתשנ"ה 191 תלמידים. התלמידים שולבו - על פי נתונייהם בכ- 20 מוסדות ברחבי הארץ. בלטו ביניהם: בויאר, כרמית (מ"מ), עמליה, קרית הרצוג וחיספין (ממ"ד).

התלמידים שנבחרו עברו שבוע חכרות והעשרה והם מלווים ע"י מפקחי האגודה לקידום החינוך. גוף זה אף מממן את מלוא הוצאותיהם. בתום שנתיים לפרוייקט ניתן לקבוע כי השתלבות התלמידים בחברת התלמידים הישראלית מצויינת. השגיהם הלימודים סבירים וחלקם אף בולט מעל רמת הכתה. הם משולבים גם בפעילות חוגית יוצרת וחלקם בולט בתחומי השירה הריקוד והציור.

אין ספק שקבוצה זו מבליטה את נתונייהם הלימודיים של ילדי העדה, ברור שאין היא אלה חלק מהרובד האיכותי של התלמידים בני העדה והיא תהווה תרומה משמעותית למגמה לעודד לימודים גבוהים בקרב צעירי העדה.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 35 -

פרוייקט "הדסים"

הקושי העיקרי בקידום התלמידים יוצאי אתיופיה נובע מהעובדה שרמת חידע שלחם בנקודת הפתיחה תורגם בעבר ליכולת לימודית דלה ובעקבות זאת - להכוונה מקצועית תואמת (מכונאות רכב, סייעות גריאטריות וכו'). במהלך השנתיים האחרונות נערך ניסוי בקבוצת תלמידים שמאפייניהם הם:

- הגיל בעת העליה במבצע שלמה 15-16.

- השנתיים הראשונות הוקדשו ללימודים במתכונת אולפן, תוך ניצולת נמוכה מאד של הזמן.

- חרקה הלימודי מאתיופיה דל ואפילו אפסי.

תלמידים אלו שהוגדרו כבעלי יכולת דלה ונועדו לקורסים מן הסוג הנזכר לעיל רוכזו בקבוצה בת 20 תלמידים במטרה לאפשר לחס להנות משנתיים של לימודים עיוניים.

הפרוייקט שלווה על ידי המכון לטיפול של ביה"ס לחינוך באוניב' ירושלים ומשרד הקליטה, נהנה ממימון יחודי שמקורו בקרנות שונות (סקטא, דורון, Y.R.F) התלמידים שהו במסגרת יום לימודים ארוך, תוך ביצוע שינויים בתכנים ובצוות ההוראה. בסופו של דבר גובשה תכנית שהתמקדה בהכנה לבגרות בקבוצת מקצועות המסתכמת בכ- 15 יח"ל. כל תלמיד הוגש לבחינות על פי השגיו. בתום שנתיים נמצא ש- 13 מתלמידי הכתה השתלבו במכינות קדם אקדמיות, חד ודו שנתיים (מהציתם במכינה חד שנתיים באוניב' באר שבע). שבעה תלמידים התגייסו לצה"ל, חלקם אמור לחזור למסלול לימודים בתום השירות. הניסוי הביא לשינוי גישה לגבי תלמידים בעלי רקע לימודי דל וכבר במהלכו החלו להעתיקו בפנימיות רבות חילוניות ודתיות. למעשה היה בו משום הוכחה ממשית למגמה לעודד את בני העדה ללימודים עיוניים על-תיכוניים מגמה עליה נאבקנו לאורך כל שלוש השני ואף קודם לכן (ואשר עמדה בבסיס החלטת קבינט הקליטה 1992 להעניק סיוע מועדף לסטודנטים יוצאי אתיופיה).

התפיסה לקידום העדה מול מצב נושא הלימודים

עברנו דרך ארוכה ושינויי תפיסה מאז התכנית לקליטת עולי מבצע משה. מכלי עזר, חשוב אמנם, הפך נושא הלימודים לאמצעי עיקרי לקליטה חולמת. היה קושי רב בטיפטוף התפיסה אל השדה ועדיין מצויים שטחים מתים בהם אובד פוטנציאל רב מול כלי ביצוע דלים ורעים. במהלך השנתיים האחרונות אומץ רעיון טיפוח הרובד האיכותי. המסלול העיוני הפך לתפיסה שלטת

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 36 -

ולהנחיה מגבוה. יעד הבגרות התקבל במישור המוסדי, ובקהל העדה. בין חכותרות והאותיות הקטנות עדיין קיים מרחק רב. הרכב המקצועות העיוניים רחוק מלהיות מאוזן. קשיי התלמידים במקצועות האנגלית וחמתטיקה אינם מקבלים תשובה נכונה. הבנת הנקרא של מרבית מסיימי הבגרות רחוקה מן הנורמה החולמת בוגרי תיכון. עדיין משולבים בתכניות הלימודים מקצועות שתכליתם מתן תעסוקה למורים.

עובדות מוכחות הן - היכולת הלימודית של בני העדה ושקדנותם הנובעת משאפתנות ודבקות במטרה. אך באלו אין די ויש להצמיד אליהן תכניות הוראה וכוחות שיסייעו לסגור חסרים ולהשיג את הנדרש בלוח זמנים צפוף. קשה להתלהב מיעלותה של מערכת ההוראה בתחום זה ובודאי מאותו חלק שבו משולבים התלמידים יוצאי אתיופיה.

מנקודת ראות כמותית, עדה שכל אחד משנתונה מונה כ- 1500 תלמידים חייבת ובחקדם להגיע לכ- 500 ממשיכים בלימודים גבוהים בכל שנה, וזאת ע"מ שתגיע לממוצעים הארציים. יעד זה אינו בלתי סביר, אלא שמתחייבת ממנו אינטנסיביות שונה של התייחסות. בהעדרה מתקיים לו"ז מתארך שסופו שיביא לאיחור הרכבת, כלומר למועד בו יצטמצם הסיוע הניתן שבלעדיו אין לתהליך קיום.

שאלת המסלול הפנימייתי הוזרת ועולה בניסוחיה השיגרתיים. היא מקבלת תנופה על רקע הקשיים התקציביים של הסוכנות היחודית. נוח להצמיד הצדקות אידיאולוגיות לנזק הנגרם עקב קשיים אלו, אף שכל המצוי בנושא יודע שמסגרת עלית הנוער היא הרע במיעוטו, בהשוואה אל המסגרת הקהילתית האלטרנטיבית. צפיפות המגורים, אדישות מוסדות החוראה וחולשת מרביתם, כל אלו יביאו לצמצום ההשגים הנוכחיים, גם אם אין חס ממריאי שחקים.

העובדה שבשלוש השנים האחרונות היתה תפוקת המכינות הקדם אקדמיות כפולה ואפילו משולשת מזו של המסגרות התיכוניות היא ענין עגום. בהדרגה חל שיפור במסגרות התיכוניות (פרויקט המתווננים, עלית הנוער) אך אין בו די. עדיין אין מגיעים למאה תעודות בגרות לשנה, ואף אלה בחלקן הגדול רחוקות מלפתוח את שערי האקדמיות. תופעת הנשירה היא אזהרה מן הכיוון האחר. וברקע תיקתוק השעון שאין מבחינים בו.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 87 -

נוער מנותק

נשירה ממערכת החינוך, אף בגילאי החובה היא תופעה הקיימת בכל חברה. היה מקובל לחשוב שתופעה זו מצומצמת מאד בקרב יוצאי אתיופיה. כיון שעיקר הנשירה היא בגילאי התיכון ורוב בני הנוער יוצאי אתיופיה הם במסגרות פנימייתיות היוו אלה לא רק מסגרת לקידום לימודי אלא גם בית. יציאת ילד מהמשפחה האתיופית לחיי קבע אצל קרובי משפחה היתה מצויה למדי בארץ חמוצא. לכן התקבלה המסגרת הפנימייתית בקלות יחסית ואף החלה נתבעת ככל שגברו הקשיים הכלכליים. אף בני הנוער ראו במסגרת זו פתרון לדחקות במתקני המעבר וסיכויי לקידום לימודי ואישי. לכן הפתיעה למדי תופעת הנשירה וקיומם של בני נוער בגילאי חינוך חובה שאינם משובצים במסגרת לימודית. קיימות הערכות לגבי הקף התופעה, בתחום מספרי רחב (בין 200 ל- 600) יש לשער שחלק מההפרש מקורו בהגדרת ה"נושר". רבים רשומים במסגרת כלשהי אך אינם מצויים בה בפועל או שהם מבקרים בה באופן לא סדיר. חמורה במיוחד תופעת "תיקי המשטרה" (הנאמדת בכ- 100) בד"כ על עבירות רכוש.

המושג "נוער מנותק" אינו תואם במדויק את התופעה בקרב העדה, נושרי מערכת החינוך ברובם הגדול ניתנים להשבה אל המסילה אם תמצא עבורם מסגרת פנימייתית סבירה. בד"כ מדובר בנערים (ונערות) אובדי דרך שמסגרתם המשפחתית בעייתית ואשר חסרים יד דואגת ומלווה. אילו נמצאה יד כזו ניתן היה לצמצם מאד את הקף הנשירה, ולמעשה מגבלות תקציביות הם המונעות את קיומה.

בעשרות מפגשים אישיים עם בני נוער כאלו הצטייר דגם שכיח של נער הגדל במשפחה חד הורית (או סבתא או חורה חורג), שאין איש נותן עליו את הדעת, שמסלול לימודיו מכיל חוליות פגומות (כיתות קלט בהדרכת כח הוראה חובבני, תוך השתבצות בכיתות התואמות את הגיל אבל לא את הידע). חתוצאה: נטע זר בכיתה, ומכאן אל הרחוב הדרך קצרה. בד"כ המסגרות חמוצעות לנערים אלו עלובות למדי (מרכזי נוער), ורחוקות מלהוות יד מלווה ומטפחת. אם לא יעשה דבר בדחיפות הערכתנו היא כי התופעה תחמיר ותתעצם כשהיא מלווה בתופעות מן הסוג המוכר: (סמים וזנות).

המשרד לקליטת העליה האנף לתכנון ולמחקר

- 38 -

7. הלימודים העל תיכוניים והאקדמיים

כאשר היעד הוא שילוב העדה ברמה המאפיינת את מבנה החברה הישראלית, היעד התעסוקתי מחייב נוכחות בענפים ובתפקידים שבסיסם מקצועי טכנולוגי ואקדמי. מול השיעורים המקובלים של ממשיכים במסלולי לימוד אקדמיים בישראל, באוניברסיטאות ובמכללות (סדר גודל של כ- 30% מן השנתונים) היווני להציב סדר גודל הולם שיעלה בחזרה עם השנים. בשנתונים המונים כ- 1200 בוגרים ואשר יגיעו במהרה אף ל- 1500 מסיימי י"ב, הוצב יעד של 350-800 סטודנטים בשנה. כיון שמספר בעלי תעודות בגרות לא עלה על עשרות בודדות (כולל בעלי תעודות בגרות מאתיופיה שהן חוקיות ובד"כ אמינות) הושם דגש על מכינות קדם אקדמיות, שבמסגרתן ישלימו צעירים את זכאותם לבגרות או שהמכינות עצמן יהיו תחליף לבגרות לצורך קבלה להמשך לימודים.

בעבר נעשו נסיונות מצומצמי הקף בתחום זה, נזכיר ביניהם קליטת קבוצות סטודנטים באמצע העשור הקודם, באוניברסיטאות חיפה, ירושלים בר אילן ות"א, קבוצות אלו היו בסדרי גודל של 10-15 איש, רובם ככולם בעלי השכלה תיכונית מאתיופיה. מרבית התלמידים הגיעו אל התואר האקדמי לעיתים לאחר חמש ושש שנים.

ב- 1989 נעשה נסיון לקיים מכינה לקראת לימודי הוראה במכללת גבעת וושינגטון והפעם היו המשתתפות מסיימות פנימיות של עליית הנוער. מ- 12 המשתתפות במכינה המשיכו במסלול הוראה 8. אף אחת לא הגיעה אל קצה הדרך.

כשלוך קבוצה זו, המוסבר ברמת ההתייחסות מצד המכללה וברמת הסיוע הכספי הדל שניתן לה, עלול היה לרפות את הידיים. נסיון נוסף שבוצע בראשית שנת הלימודים 1982/8 באוניברסיטת חיפה: מכינה קדם אקדמית בת 60 משותפים, הביא למחפך ולשינוי בהתייחסות.

מכינת חיפה

הנסיון שנעשה כלל כאמור 60 תלמידים מסיימי י"ב. בכללם קבוצה מצומצמת בעלת תעודות בגרות ישראליות. קבוצה דומה בעלת תעודה אתיופית וכ- 40 תלמידים חסרי כל בסיס בגרותי או בעלי בסיס חלקי (בד"כ חצי בגרות, וללא אנגלית ומתמטיקה) המכינה נמשכה שנה שלמה וכללה לימודים ב- 5 מקצועות. הצלחה במבחני הסיום זיכתה בכרטיס כניסה לאוניברסיטה או ללימודי סיעוד (אחות מוסמכת). סיכום שנת הלימודים העלה ספיקות לגבי

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 89 -

8 תלמידים, אך בסופו של דבר נקלטו גם הם בפקולטות פחות מבוקשות. במהלך המכינה נשרו בודדים. תמונה דומה התקבלה בסוף שנה א'. בעקבות זאת חזר הפרוייקט בשנה שלאחריה וכך בשנה השלישית. בשנה השנייה התארגנו מכינות דומות, אם כי קטנות יותר בהקפן, גם באוניב' באר-שבע וגם בבר אילן. באותה שנה בוצע ניסוי נוסף: מכינה בו שנתית.

חמכינה חדו-שנתית

רעיון חמכינה חדו שנתית הועלה נוכח קיומם של תלמידים רבים מסיימי י"ב בפנימיות מקצועיות, וכן מסיימי כיתות י"א, מרביתם בנות, שלימודיהן נקטעו, ואשר נמנע מהם המשך לימודי מקצועי ממשי עקב החלטת משרד הבריאות לחדול להכשיר אחיות מעשיות. קבוצה בת קרוב ל- 40 תלמידים רוכזה במכללת דוד ילין וקבוצה שניה, כ- 20 בנות, במכללת אפרטה. יעד מכינות אלו הוגדר כתעודת בגרות וכן שאיפה להמשך לימודים ככל האפשר במוסד עצמו. זאת כיון שהיה ברור שהמסיימים, מרביתן בנות, גם אם ישיגו זכאות לתעודה, יתקשו להשמישן באוניברסיטאות עקב רמתן. מרבית הנזקקים למכינה זו שנתית מאופיינים בחסרים לימודים הסטוריים ובכשרונות בינוניים לכן סבירה היתה השאיפה לשלבם במקצועות שאינם בהכרח אקדמיים: אחיות מוסמכות, מורות וגננות, הנדסאים. הצורך במסלול החדו שנתית התרחב בשנת תשנ"ה, עקב שתי תופעות:

א. סיום הלימודים של קבוצת צעירים גדולה ששהתה במסגרת "פרוייקט הצעירים", חלק מהן הבוגרים, בעלי 10 ו- 11 שנות לימוד נמצאו ראויים לחשלמת בגרות.

ב. התחזקות תודעת הלימודים בקרב מסיימי מסגרות פנימיות חלשות.

סביר שבשנת תשנ"ו החקף לא יקטן ועקב הכפילות (חמשכי שנה ב' ופתיחת שנה א') תהקף הכולל של המשתתפים במכינות זו שנתיות יתרחב מאוד. יחד עם זאת ברור שבהדרגה תחל הצטמצמות עקב הגידול במספר הראויים למכינה חד שנתית וכן לכניסה למסגרות שנה א' ללא מכינה כלל. זאת בזכות השיפור המתמיד באיכות הלימודים התיכוניים.

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 40 -

מסלולי הלימודים באוניברסיטאות ובמכללות

מסלולי הלימוד הקולטים את רוב התלמידים הם: הינוך (באוניברסיטאות ובסימנרים), סיעוד, מדעי המדינה ועבודה סוציאלית. בתחום ההנדסאות בולטים: חשמל, מכונות וכימיה. חביקוש לפקולטות יוקרתיות הניב עד כה רק תלמידים בודדים (משפטים, רפואה) הבולטים בחריגותם. בשנתיים האחרונות חדרו תלמידים גם ללימודי פסיכולוגיה וריפוי בעיסוק. זאת בשל יוזמה של אוניברסיטת חיפה שהעיזה והצליחה. המדובר ב- 5-8 תלמידים מדי שנה בכל אחד מהחוגים הללו, עובדה שאין לה אח ורע בשום אוניברסיטה אחרת. בצד אלה נקלטו תלמידים בחוגים שונים, ובמגוון רחב, וכמעט אין תחום שאין בו יצוג לעדה. נעשה נסיון לפרוץ גם אל התחום האקדמי-טכנולוגי. עד כה כבשאר התחומים גם בטכניון מספר הלומדים בני העדה היה מועט (כעשרה), כולם בעלי בסיס לימודי טוב מאתיופיה. בשנתיים האחרונות הוחל במכינות קדם אקדמיות בהקף של 10-7 תלמידים לשנה. רוב תלמידי המכינה מאשתקד, נקלטו בחוגים השונים וממשיכים בלימודיהם, אך קיים קושי לחרוב את המסגרת בשל הבסיס החלש במקצועות הראויים אצל רוב התלמידים שעשו את לימודי התיכון בישראל.

חרף הנשירה הקטנה במעבר משנה לשנה אין הלימודים באים בקלות. התלמידים נזקקים לתיגבור רב ולפריסת תכנית הלימודים על פני תקופה ארוכה מן המקובל. חלק ניכר מן הלומדים במסלול דו חוגי, פותחים בשנה הראשונה בחוג אחד ומתרחבים בהמשך. הדבר מוצדק נוכח הבסיס ההשכלתי הרעוע של התלמידים, קשייהם בהתמודדות עם חומר כתוב (הבנת הנקרא) חולשתם בשפה האנגלית, תוצאת מסלול לימודי עלוב בישראל (עלית הנוער) וחסרים מארץ המוצא. אלה מתאזנים באמצעות חריצות, שעות תיגבור (הממונות ע"י קרנות) ותשומת לב של צוותי החוראה.

אתגר לעצמו הוא הכיוון החנדסי אקדמי. זהו מסלול קשה באופן אובייקטיבי. חחדירה אליו נעשית הן באמצעות המכינות בטכניון, ובאופן צנוע יותר גם באוני' באר שבע. כיוון שלישי שבודאי יצבור תאוצה הוא: מסלולי הנדסאות הניתנים לחמשך 4 שנתי (מהנדס מעשי).

כללית ראיתנו את התפלגות התלמידים הצפויה בין מסלולי הלימודים השונים. (משאת נפש אך כמובן על בסיס חופש בחירה) הוא:

**המשרד לקליטת העליה
האגף לתכנון ולמחקר**

- 41 -

<u>מספר חלומדים (שנתי)</u>	<u>המסלול</u>
80-50	סיעוד
80-50	הוראה
50-70	הנדסאות
150	אוניברסיטאות

הסיוע החומרי

הסיוע לסטודנטים יוצאי אתיופיה מעוגן בהחלטת קבינט הקליטה משנת 1992 הקובעת כי ילידי אתיופיה (בלא להתייחס לגילם בעת העליה) יהנו מסיוע במשך 5-6 שנות לימוד. החלטה זו תורגמה לנוסחה כספית הקובעת כי מינהל הסטודנטים יעניק לאורך תקופה זו דמי קיום (בשיעור 800 ש"ח לחודש בשנה זו) השתתפות בשכר דירה במעונות הסטודנטים (בשיעור 2/8 משכר הדירה) ושכר לימוד מלא.

זהו סיוע שאינו מוענק לשום קבוצת אוכלוסיה אחרת והוא מהווה חריג בולט בתחום הסיוע לסטודנטים.

יחד עם זאת משמעות סיוע בהקף כזה היא הצורך במקורות כספים נוספים אשר יאפשרו קיום מלא. תלמידים אחרים נעזרים בד"כ בהוריהם, בחסכוניות אישיים (כגון משוחררי צה"ל בדרגות קצונה שהיו חייבים לפחות בשנת קבע אחת), ובעבודות חלקיות או מזדמנות במהלך שנת הלימודים ובחופשות. ברור היה שהחכרה לחפש מקורות מחיה נוספים (שלעיתים קרובות אינם זמינים כלל) יפגע בלימודיהם ויגרום לנשירה רבה. הובן שעל התלמידים, לפחות בשלבים הראשונים להתמקד אך ורק בלימודים. לכן נתקבלה התפיסה שתלמידי מכינות יקבלו סיוע כולל בהרכב הבא:

- שכר לימוד.
- דמי קיום בסך 600 ש"ח לחודש.
- שכר דירה מלא במעונות.
- תקציב תיגבור (המועבר למוסד) בשיעור של 4000-6000 ש"ח לשנה. עלות סטודנט במכינה מגיעה לכ- 20,000-22,000 ש"ח לשנה (ההפרש נובע מגובה שכר הלימוד ומעלות המעונות) כ- 50-60% מסך זה מקורם במינהל הסטודנטים. השאר-ממקורות שונים, בעיקר קרנות פילנתרופיות כגון קרן רש"י, דורון, סקטא וגו'ינט).

המשרד לקליטת העליה האגף לתכנון ולמחקר

- 42 -

עם המעבר לשנה א' חוזר הסיוע לרמתו הבסיסית ופירוש הדבר-אי יכולת קיום, זאת כיון שעל הסטודנט לחשתתף בשכ"ד (80-100 ש"ח לחודש) ובד"כ גם להזדקק לנסיעות עירוניות מן המעונות אל האוניברסיטה עלות נוספת של 100-120 ש"ח לחודש. זאת לעומת סך של 300 ש"ח לחודש הניתנים ע"י מינחל הסטודנטים. בשנתיים האחרונות נכנסה לעובי הקורה קרן סקטא שנטלה על עצמה להעניק סיוע כספי נוסף לתלמידי השנים א' ו-ב'. הקף הסיוע שנקבע 300 ש"ח לחודש במשך 12 חודשים. בכך הושבה מנת דמי הקיום של הסטודנטים לרמת 600 ש"ח לחודש. אף שיש לנכות מסך זה את החשתתפות בשכר דירה. אין בסכום הנ"ל כדי קיום מלא. לחלק מהתלמידים הוצאות אישיות מיוחדות (כגון שכ"ד בהוסטלים העומדים לרשותם בעיר אחרת) אבל ראוי לזכור שקיימים מקורות סיוע נוספים, מילגות והלוואות שתורמים לאיזון התמונה, בכלל זה הכנסות מתעסוקות חלקיות, פרוייקט "פרח" וכדומה.

תלימודים העל-תיכוניים והשירות הצבאי

חלק ניכר מן התלמידים במסגרות הקדם אקדמיות ובמסגרות האקדמיות הם משוחררי צה"ל ובנות שנטלו חלק בשירות הלאומי. האחרים - חלקם לומד על בסיס זחית שירות או במסגרת העתודה האקדמית, וחלקם (בעיקר בנות) על בסיס פטור משירות. פטורים אלו ניתנים על סמך הצהרת דת או כיון שצה"ל נוטה לצמצם את מספר הבנות המתגייסות ובנות העדה האתיופית אינן ראשונות בסולם הנדרשות.

שאלת השירות הצבאי ודחייתו חזרה ושימשה נושא לפולמוס בין הגורמים השונים המלווים את העדה. להלן דעתי בנדון (דעה שגובשה וגובתה בשיחות רבות עם גורמים אקדמיים וחברתיים שונים).

מקובל ואף מוסכם שלשירות הצבאי ערך בתהליך הביגור של האוכלוסיה, הבשלתה והשתלבות בחברה הישראלית נוסף על כך עצם התרומה למדינה מצד מי שעד כה רק קיבלו ממנה חשיבותה רבה.

מוסכמה זו כללית ונכונה לגבי האוכלוסיה הישראלית ואוכלוסית העולים בכלל. המנעות מן השירות הוא ענין מדאיג ומצביע על ניכור וזרות. במיוחד הינו נורה אדומה כאשר מדובר בצעירי העולים מברה"מ שניכור מעורר את שאלת עתידם בישראל.

כאשר מדובר בעדת יוצאי אתיופיה היעד הוא (כפי שחזרנו וחדגשנו) הרמת העדה וקליטתה בגובת התואם את החברה הישראלית. קליטה כרובד נמוך הוא חרה אסון ומסוכן. לכן היעד הוא לימודים תוך הגדרה כמותית ועמידה בה.

המשרד לקליטת העלייה האגף לתכנון ולמחקר

- 48 -

מימוש יעד זה חייב לעמוד מעל לכל שיקול אחר. בדיקת אוכלוסיית הפונים למכינות, בעיקר המכינות חדו-שנתיות שלגביהן מדובר בכל אוכלוסייתן, תעלה סימן שאלה גדול לגבי הסיכויים שצעירים וצעירות אלו יחזרו ללימודים בסוף השירות הצבאי. העובדה היא שכתום השירות הצבאי רק חלק קטן מן הצעירים חוזר ללימודים ואז מדובר בעיקר בקבוצה החזקה במיוחד. המצב בקרב הצעירות המור יותר וברור שהתניית שירות תגרום:

א. לפניה מידית אל תעסוקות נחותות (תוך "הצהרה" או קבלת שיחרור).
ב. לאי שיבה ללימודים בתוך השירות עקב התרחקות מעולם הלימודים, עליה בגיל (ותחושה שכבר מאוחר להתחיל במסלול לימודים ארוך- 4-5 שנים), נישואין וכו'.

זו התמונה ששררה לאורך עשור שלם ואשר פירותיה מאכלסים את הפינות הבעייתיות. (התחנה המרכזית, מועדונים מפוקפקים, ותעסוקות שבתחתית הסולם התעסוקתי).

אתיחס לנושא המעורבות החברתית ואקבע בצער שמעורבות צעירי העדה שלא פנו למסלול לימודי בנעשה בחברה בכלל ובקהילה יוצאת אתיופיה בפרט - אפסית, קל להסביר זאת בתיסכול הנובע ממעמד נחות, (כלכלית וחברתית) דאגות קיום (דיור) וזעם כבוש על "כפיות הטובה" של החברה כלפי מי ששרתו אותה. אם קיימת אוכלוסייה שלה תודעה חברתית אמיתית ותחושת מחוייבות קהילתית - הרי זו אוכלוסיית הלומדים, בין אם שרתו בצח"ל ובין אם לא. וכל מי שהשתתף בשיחות ובסימפוזיונים של הסטודנטים מכיר עובדה זו.

אני סבור שעל כל הצעירים, בעיקר הגברים שבתוכם לשרת בצח"ל. מי שיעשה זאת בתום לימודי התיכון ומי שישתלב בעתודה האקדמית ויגיע לצה"ל כמהנדס, עו"ס או הנדסאי. תרומתו תהיה רבה יותר, מעמדו בחברה הצח"לית ית מכובד יותר (דבר חשוב מאד), וקידומו האישי (ובכך-תרומתו למעמד העדה) יעיל ורב.

"זעקות" מדומות וטענות מליציות, לעיתים תוך יומרה לתוקף מקצועי מתגלגלות בחלל ואין בהם-לעניות דעתי-לא דאגת אמת ולא אהבת ישראל, אבל יש בהן חוסר הבנה לגבי הנדרש והדרכים להשגתו.

המשרד לקליטת העליה
האגף לתכנון ולמחקר

- 44 -

תלמידים במסגרות העל-תיכוניות השונות

המוסד	תשנ"ג		תשנ"ד		תשנ"ה	
	מכינות	מן תמנין	מכינות	מן תמנין	מכינות	מן תמנין
אוניב' חיפה	60	2	70	45	58	96
אוניב' בר אילן	1	8	18	6	10	18
אוניב' בן-גוריון	-	18	28	17	20	30
אוניב' ירושלים	8	4	6	4	2	6
אוניב' תל-אביב	3	3	2	3	-	5
טכניון	-	1	4	3	7	6
בי"ס לסיעוד רמב"ם	-	-	-	15	-	21
בי"ס לסיעוד צפת	-	-	-	-	20	-
מכללת דוד ילין	-	-	39	-	55	4
מכללת הדסה	10	-	15	12	18	19
מכללת גליל המערבי	-	-	20	-	46	1
מכללת אורות	-	-	-	-	35	-
מכללת בזק	-	4	-	6	-	6

המשרד לקליטת העלייה
האגף לתכנון ולמחקר

ת ש נ " ה		ת ש נ " ד		ת ש נ " ג		המוסד
מנ המנין	מכילות	מנ המנין	מכילות	מנ המנין	מכילות	
-	2	-	-	-	-	מכללת צפת
7	-	5	-	3	-	מכללת גבעת ושינגט
1	-	1	-	1	-	בצלאל
15	-	14	-	7	8	מכללת באר-שבע
6	-	6	-	6	-	סמינר ליפשיץ
-	30	-	19	-	-	מכללת אפרתה
1	38	-	-	-	-	מכללת ספיר
2	-	1	-	-	-	הנדסאים חיפה
2	-	2	-	-	-	מכללת תל-אביב
30	10	25	6	16	6	שוניות
276	346	165	227	68	96	סה"כ

נספחים

פיזור משפחות גל א' בישובים השונים.	נספח 1
האוכלוסיה במתקני המעבר בראשית התקופה ובסופה.	נספח 2
רכישת דירה בעזרת משכנתא מיוחדת - דף הסברה.	נספח 3
חייל יקר, שלום - הסברה בנושא המשכנתאות.	נספח 4
לצעירים יוצאי אתיופיה המעוניינים בהמשך לימודים - דף מידע.	נספח 5
שרית (אלפגוש) לאוטה - דיוקן.	נספח 6

המשרד לקליטת העליה
האגף לתכנון ולמחקר

- 47 -

נספח 1

פיזור משפחות גל א' בישובים השונים

ישובים פריפריים ישובי מרכז הארץ, קריות וירושלים.

<u>מס' משפחות</u>	<u>הישוב</u>	<u>מס' משפחות</u>	<u>הישוב</u>	<u>מס' משפחות</u>	<u>הישוב</u>
10	גדרה	130	קרית ים	180	נצרת עלית
40	קרית מוצקין	250	נתניה	120	כרמיאל
20	קרית ביאליק	380	אשדוד	130	מגדל העמק
60	קרית אתא	80	רחובות	300	עפולה
60	חיפה	120	חדרה	300	קרית גת
50	כפר-סבא	110	בת-ים	350	באר שבע
20	רעננה	110	חולון	40	אופקים
20	הרצליה	80	ראשל"צ	50	נתיבות
25	בני ברק	130	פתח תקווה	40	בית שאן
60	פרדס חנה	130	רמלה	40	צפת
35	ירושלים	100	לוד	50	ערד
		20	נס ציונה	70	קרית מלאכי
		50	יבנה	20	נחריה
		8	קרית עקרון	240	אשקלון
<u>2097</u>	<u>סה"כ</u>			<u>1930</u>	<u>סה"כ</u>

המשרד לקליטת העלייה
האגף לתכנון ולמחקר

- 48 -

נספח 2

האוכלוסיה במתקני המעבר בראשית התקופה ובסופה

אתרי קרוואנים

7/1995			9/1992			האתר
נפשות	יחידים	משפחות	נפשות	יחידים	משפחות	
376	33	53	730	48	172	נחל בקע
433	53	55	925	53	175	כדורי
480	37	70	1296	47	268	חולדה
654	134	104	1106	140	+412	בת הצור
702	91	104	2750	100	450	הצרות יסף
288	5	42	605	8	115	צוחר
468	13	80	840	20	163	מבועים
203	15	31	575	23	145	מזור
304	44	52	1500	57	380	נוה כרמל ותיקים
648	157	72	1200	120	+280	בארותיים
160	160	6	720	86	153	חפץ חיים
75	75	3	450	79	82	צריפין
36	36	-	240	40	39	גדרה
68	28	8	400	80	84	עכו נפוליאון
8	2	1	410	5	74	נהורה

7/1995			9/1992			האתר
נפשות	יחידים	משפחות	נפשות	יחידים	משפחות	
45	7	5	405	8	60	נוה עובד
26	7	4	550	10	125	ח. חפר
120	53	15	269	50	57	ג. המטוס
85	14	4	500	18	*76	ברנדיס חדרה
100	11	15	896	17	143	מעגלים
140	9	26	390	11	82	רוויה
-	-	-	404	5	84	מירמר
***5,369	984	750	17,161	975	3,619	ס"ח
2000	100	350	2250	100	**440	נוה כרמל פלשמורה

* כולל משפחות ממלונות שהועברו ב- 1998 לאתר.
 ** הגיעו מאז אוגוסט 1998.
 *** על החפרש יש להוסיף כ- 1000 נפש ריבוי טבעי במהלך 8 השנים.

מרכזי קליטה

7/1995			9/1992			מרכזי קליטה
נפשות	יהידים	משפחות	נפשות	יהידים	משפחות	
8	2	1	317	10	50	טבריה
27	7	8	70	8	38	תפוז-נהריה
75	25	18	386	34	68	תבור-נצרת
35	2	8	270	30	47	צפת
24	8	4	180	20	30	ק. אתא
95	42	18	496	51	83	ק. ים
54	14	14	326	27	50	מעלות
120	2	19	296	1	48	אושיות רחובות
81	23	20	301	30	62	בית אליעזר
18	3	3	95	7	15	בית קנדה-אשדוד
85	13	24	304	21	80	לוד
32	1	6	132	1	26	טהון-נתניה
199	29	43	343	33	127	כפר-סבא
87	1	11	394	2	60	פלדות אשדוד
205	27	43	531	33	83	אשקובית
129	11	32	209	13	48	נתיבות
1	1	-	32	6	6	ערד
199	3	32	439	6	85	שרית ב"ש
100	1	25	187	4	44	ברנע אשקלון

7/1995			9/1992			מרכזי קליטה
נפשות	יחידים	משפחות	נפשות	יחידים	משפחות	
112	21	18	298	85	60	כלנית אשקלון
50	-	10	408	-	38	מבשרת-ציון
120	24	20	484	37	70	קרית גת א' קרית גת ב'
100	40	20	238	50	40	
149	21	36	350	24	60	בן יהודה
2100	321	433	4543	484	1318	סה"כ

9/1992			מלונות*
נפשות	יחידים	משפחות	
304	6	60	בית גולדמינץ
228	11	40	בית פלדמן
133	1	23	טופז
292	16	74	כ. נופש צרפתי
201	5	28	נופש צה"ל
173	16	35	מרגוע לעובד
1331	55	**260	סה"כ

* לא כולל מירמר.
** כ- 150 משפחות עברו לאתרים.

מדינת ישראל

כז' שבט תשנ"ג
18 בפברואר 1993
ד"ר.

משרד הבינוי והשיכון

המשרד לקליטת העלייה

רכישת דירה בעזרת משכנתא מיוחדת

דף הסברה

לתושבי אתרי הקרוואנים והמגורונים יוצאי אתיופיה

שלום רב,

אנחנו רוצים להסביר לכם את התכנית הנקראת "משכנתאות מיוחדות". תוכנית זו נועדה לאפשר לעולי אתיופיה להגיע לדיוור קבע והיא מיועדת לבני העדה. כידוע המדינה רוצה לתת לכם פתרון דיוור קבע. הפתרון שהממשלה נחנה עבורכם הוא "המשכנתא המיוחדת".

אך לפני שנסביר מהי המשכנתא המיוחדת נפתח בהסבר לגבי התכנית עצמה. המדובר בפרוייקט שימשך חצי שנה ומטרתו לאפשר לכם לרכוש דירות טובות במקומות הרצויים לכם. זוהי תוכנית מיוחדת עבורכם שכמוה טרם נעשתה לגבי שום קבוצת אוכלוסיה. כדי להצליח בביצועה החלטנו לפתוח בשלב נסיוני קצר בו נבחן אותה באופן מעשי בהקף מצומצם. לכן ב-1.3.93 נפעיל את התכנית רק ב-3 אתרי קרוואנים (כדורי, נוה כרמל וחולדה) וב-2 מרכזי קליטה. (כפר-סבא, מבשרת ירושלים) השלב הנסיוני ימשך חודשיים ובמהלכו ננסה דרכים שונות בתחום ההסברה, ההדרכה והסיוע שמטרתו להקל על הרוכשים לבצע את הנדרש. בתום הנסיון תופעל התכנית בהקף רחב.

לכן אם אתם גרים באתר שאיננו נכלל ברשימת האתרים שבשלב הנסיוני, אל לכם לחשוב שנשכחתם. אף אתם תוכלו להשתתף בתוכנית בתום השלב הנסיוני. עד אז אתם רשאים לגבש את תכניותיכם האישיות, לשקול איזה הוא הישוב שבו תרצו לרכוש את דירתכם ולהתייעץ בקרוביכם וידידיכם הותיקים.

אנא קראו בעיון את החומר המצורף והעזרו בצוות העובדים של משרד הקליטה באתר בכל שאלה ובכל נושא שברצונכם לברר.

מהי משכנתא ומהי משכנתא מיוחדת

ישראלים או עולים שאינם עולי אתיופיה וזכאים לסיוע הרוצים לרכוש דירה נתנים מעזרת הממשלה. העזרה היא בצורת משכנתא, שזו הלואה אותה צריך להחזיר בתשלומים חודשיים במשך השנים. המשכנתאות הרגילות מכסות חלק מעלות הדירה ועל הרוכשים למצוא כספים נוספים להשלמת המחיר. ברור שבתנאים כאלו עולי אתיופיה אינם מסוגלים לרכוש דירה.

אין להם מקורות כספיים להשלמת המחיר, ואין הם מסוגלים להתחייב לשלם מאות שקלים בחודש החזר ההלוואות. לכן החליטה הממשלה על סיוע מיוחד. סיוע זה מכונה "משכנתא מיוחדת". המיוחדת במשכנתא זו הוא שהיא גבוהה ועונה על מחיר הדירה גם במרכז הארץ, אבל על אף גובהה ההחזרים שעל העולים לשלם מדי חודש קטנים מאוד.

איך יתכן צירוף כזה?

הצירוף של משכנתא המאפשרת לרכוש דירה גם במרכז הארץ (איזור בו המחירים גבוהים יחסית) ובכל זאת להיות חייב בהחזרים חודשיים נמוכים מאוד, הושג ע"י כך שרוב סכום המשכנתא הוא מענק, כלומר מתנה שאין מחזירים אותה, כל זמן שמתגוררים בדירה או רוכשים דירה אחרת וגוררים אליה את המענק, רק חלק קטן מהמשכנתא הוא הלוואה המותרת בתשלומים חודשיים.

מה מיוחד ב"משכנתא המיוחדת"?

כפי שהסברנו מעוניינת הממשלה שהעולים מאתיופיה יגיעו במהירות לדירות קבע. היא גם מעוניינת שהדירות יהיו באיזורים טובים: בישובים חזקים, רצוי במרכז הארץ, מצ"ב ישובים מומלצים על-ידינו. לכן החליטה הממשלה על ה"משכנתא המיוחדת", שמה שמייוחד בה הם הדברים הבאים:

א. הסכום הניתן למשפחת העולים גבוה.

ב. רוב המשכנתא הוא מענק ועל כן החלק שאותו צריך העולה להחזיר קטן והתשלומים החודשיים נמוכים.

ג. המשכנתא ניתנת לכל משפחת עולים זכאית.

ד. לצורך קבלת המשכנתא צריך להביא ערבים. אך מדובר ב- 3 ערבים בלבד. הממשלה גם פטרה מן הצורך להביא כערבים דווקא אנשים עובדים. כל אדם שגילו עד 55 יכול להיות ערב, בתנאי שכל ערב הוא ממשפחה אחרת.

ה. החלק היחסי בתוך המשכנתא הנקרא "הלוואה", קבוע: ככל שתסתפקו בסכום כללי נמוך יותר יקטן בתוכו סכום "ההלוואה". גובה התשלומים החודשיים להחזר ההלוואה תלוי בסכום ההלוואה אותו תבקשו. אם תסתפקו כאמור בסכום נמוך יותר, ההחזר החודשי יהיה נמוך יותר. אם תיקחו את כל סכום "ההלוואה" המגיעה לכם, יהיה סכום ההחזר החודשי כ- 150 ש"ח כולל ביטוח חיים. סכום זה כולל קרן וריבית ואינו כולל הפרשי הצמדה למדד יוקר המחיה. הפרשי הצמדה למדד בשיעור של 80% יתווספו לתשלום החודשי ההתחלתי.

למה כדאי לרכוש דירה?

בישראל רוב התושבים גרים בדירה שבבעלותם, אנשים רוכשים דירות כי:

א. מי שגר בדירה שלו אינו מבזבז תשלומי שכר דירה שיוצאים מכיסו ואינם משאירים לו דבר לאחר תקופת המגורים.

ב. בעל דירה אינו תלוי בבעל בית שיכול לדרוש ממנו לפנות את הדירה בתום תקופת החוזה, או להעלות את גובה שכר הדירה.

ג. כאשר אדם מעוניין לעבור דירה (למשל כאשר הוא רוצה לעבור לישוב אחר או לשכונה אחרת, או כאשר גדלה משפחתו והדירה נעשית קטנה לעומת הצרכים) מי שאין לו דירה משלו מתקשה מאוד לעבור לדירה אחרת. לעומת זאת, בעל דירה יכול למכור את דירתו ובכסף לקנות דירה אחרת במקום החדש או למצוא דירה גדולה יותר.

ד. דירה היא רכוש, שתמיד אפשר למכור אותה כאשר יש צורך בכסף. וכשאדם נפטר, הדירה נשארת ליורשיו, בניו וקרובי משפחתו. באפשרותכם לפרוע את ההלוואה לפני הזמן ללא קנס, או לגרור אותה לדירה אחרת.

מי יכול לרכוש דירה במשכנתא מיוחדת?

בשיחות עם עולים נשמעים לא אחת תששות לגבי האפשרות לרכוש דירה. אנשים מעלים את שאלת הזכאות ("אני לא עובד, האם אני זכאי לקבל את המשכנתא"?) ואת שאלת היכולת לעמוד בתשלומים ("איך אשלם את ההחזרים"?) התשובה היא:

כל משפחת עולים יוצאת אתיופיה, המתגוררת בדיוור זמני (מרכז קליטה, מלונות, מגורונים קרוונים) זכאית ל"משכנתא מיוחדת". כן זכאים לה זוגות עולים מבני העדה המתגוררים בהוסטלים ואשר שני בני הזוג הינם עולים.

החזרי המשכנתא לעומת תשלומי שכר דירה בדיוור ציבורי

חשוב להדגיש שתשלומי החזר החודשיים נמוכים גם בהשוואה לתשלומי שכר דירה. (בדיוור ציבורי בעל הבית של הדירה הוא המדינה). אתם בודאי יודעים שעולים המתגוררים בדיוור ציבורי משלמים בשנים הראשונות שכר דירה מסובסד, כלומר הם משלמים רק חלק מגובה שכר הדירה המקובל והממשלה משלימה לתברת עמידר את השאר. אבל כעבור כמה שנים יסתיים הסדר זה ואז התחיל תברת עמידר לדרוש תשלומים חודשיים באותו גובה שמשלמים הדיירים שאינם עולים. תשלומים אלו גבוהים יותר מהתשלומים שעל מקבלי "המשכנתא המיוחדת" להחזיר מידי חודש, ועולים אחת ל- 3 חודשים בהתאם לעליית המדד.

מדוע רוצה המדינה שעולי אתיופיה ירכשו דירות?

מדינת ישראל שואפת שהעדה חקלט היטב. לכן היא מעוניינת שהעולים יגיעו במהירות לדירות קבע ויתגוררו בישובים מתאימים, הדבר חואם את שאיפת העולים לגור בישובי מרכז הארץ בהם יותר קל למצוא עבודה.

אין לממשלה דירות ציבוריות במרכז הארץ. לכן נותנת הממשלה לעולים משכנתא בעזרתה הם יכולים לחפש בעצמם דירה המתאימה להם.

כאשר הממשלה קונה דירות ומציעה אותן לעולים מתעוררות בעיות רבות. הממשלה אינה יודעת מה רצונם. היא אינה יודעת מה הטעם המיוחד של כל משפחה.

אחת רוצה דירה צמודת קרקע, שניה מעדיפה דירה בבית בן מספר קומות, לכן עדיף שהמשפחה תבחר בעצמה את דירתה ותרכוש אותה. זמן הרכישה על ידי הממשלה הוא ארוך ומסובך.

חשוב גם לזכור, שכאשר אדם הוא בעל הדירה הוא שומר עליה, מטפח אותה, מקפיד שהכל יהיה תקין. לכן בדירה שאם קונה מתחנכים הילדים לסדר וניקיון ותרבות דיוור ואף דבר זה חשוב מאוד בעיני הממשלה, וכדאי ורצוי מואד לעולים.

למה צריך לשים לב כשרוכשים דירה

כאשר אתם הולכים לחפש דירה חשוב שתשימו לב לדברים הבאים:
א. שהדירה תהיה ב^ישוב מתאים. ישוב מתאים הוא ישוב שאינו חלש במיוחד, שיש בו שירותים טובים ובעיקר תעסוקה. חשוב שתוכלו למצוא עבודה מתאימה בקרבת מקום ולא תצטרכו לנסוע למרחקים. חשוב שיהיו בקרבת מקום שירותי חינוך לילדים, שירותי בריאות, מרכזי קניה, תחבורה ציבורית ושאר הצרכים היום-יומיים.

ב. שהדירה תהיה בפ^יזור מתאים. מצד אחד אסור שמשפחות מן העדה יתרכזו בשכונות ובבתים מרוכזים, בהם יתקשו להשתלב בחברה הישראלית וימשיכו לקיים אורח חיים מתבדל ומסתגר וכאילו ימשיכו "להתגורר באתיופיה", כלומר ידברו באמהרית, יהיו קשורים חברתית רק לבני העדה ולא יבואו במגע עם שכנים ותיקים שאינם יוצאי אתיופיה. מיותר להטביר שריכוזים כאלה אינם טובים לקליטה בישראל. מצד שני חשוב שבשכונה או בסביבה הקרובה יהיו עוד משפחות מן העדה כדי שלא תהיה תחושת בדידות וכדי שאפשר יהיה להעזר בקרובים, ידידים ומכרים בחי היום ויום ובחיי החברה.

ג. בעת רכישת דירה הנמצאת בקומה העליונה יש חשש מרטיבות בחורף ומצורך לזיפות הגג.

ד. רצוי לא לרכוש דירות מרתף.

ה. רצוי לא לקנות דירות הכוללות חדרים קטנים מ- 9 מ"ר.

מהם תנאי "המשכנתא המיוחדת"

גובה "המשכנתא המיוחדת" תלוי בגודל המשפחה ובמצבה:

מס' נפשות	סכום המשכנתא בש"ח
2	190,000 (רק לזוגות שעלו עד 31.12.86)
2-5	240,000
חד- הוריות + ילד 2 נפשות	240,000
6 נפשות ויותר	295,000

גובה תשלומי ההחזר החודשיים תלוי בגובה המשכנתא שהמשפחה תיקח. המשפחה יכולה לקחת את כל הסכום שהיא זכאית לו, אך היא יכולה למצוא גם דירה זולה יותר ולקחת רק חלק מהסכום. ככל שהסכום שילקח קטן יותר - כך נמוך יותר ההחזר החודשי. התשלום החודשי המירבי הוא כ- 150 ש"ח לחודש כולל ביטוח חיים. סכום זה צמוד למדד יוקר המחיה ב- 80%.

גובה המשכנתא לא יכול להיות יותר מ- 99% ממחיר הדירה. (גם זה מיוחד לעולי אתיופיה).

זוג ללא ילדים שעלו ב-1.1.87 ואילך יקבלו סיוע כדלהלן:

154,500 ש"ח, החזר התחלתי של 203 ש"ח לחודש.

צירופי זכאות

כידוע שואפים העולים להתגורר בקרבה משפחתית רחבה. בנים שואפים לגור בקרבת הוריהם. אחים מחפשים את קרבת אחיהם וקרוביהם. מלבד משפחות הזכאיות למשכנתא מיוחדת קיימים יחידים, צעירים וזקנים ואלה אינם זכאים למשכנתא במסגרת הפרוייקט. מתוך רצון להענות לשאיפה לא להשאיר קרוב יחיד מאחור סוכם על אפשרות להכליל את הקרוב: הורה, זוג הורים קשישים או בן יחיד בפתרון הדיור הנרכש. הדבר יתבצע ע"י צרוף זכאויות של המשפחה והיחיד לסך כספי גדול יותר על פי הצרופים הבאים:

זוג:

יחיד:

תשלומי חשמל, גז, מים

בסל הקליטה נכלל סכום של 1400 ש"ח המיועד להקל עליך בחיבורי החשמל, גז והמים לדירת הקבע. סכום זה מיועד לעולים הנמצאים באתרים הזמניים ומיועד להקל עליכם במעבר לדיור הקבע.

מוקד קליטה עירוני

בישובים המיועדים והמומלצים על ידינו יוקם מוקד ליד מטה הקליטה העירוני ובו ימתינו עובדים ומתנדבים, חלקם דוברי אמהרית במטרה לסייע לעולה המחפש דירה בעיר להגיע אל מטרתו. המוקד יעמוד בקשר עם מתווכים מהיימנים ועורכי דין יועצים והוא יעמיד את עזרתו לרשות העולים

שביקורם במוקד יתואם באמצעות מנהל האתר. מנהלי הלשכות או הסניפים ילוו את עבודת המוקדים.

קרן משלימה

ע"מ לסייע לעולה בסכומי הכסף החסרים לו (השלמת אחוז אחד מהמשכנתא, דמי תיווך, שכר עו"ד, מט רכישה) הוקמו בעזרת ארגונים שונים המבקשים לסייע לעולי אתיופיה, קרן שתעמוד לרשות הנזקקים בחלואות בתנאים נוחים במיוחד.

מה עליך לעשות כדי לרכוש דירה

א. סילוק חובות

חלה עליך החובה לחתום על חוזה שכירות עם עמידר באתרים הזמניים, תשלום החובות שלך לעמידר, לרשות המקומית לחברת החשמל, לחברת הגז, לסוכנות היהודית (לא להמתגוררים במרכזי קליטה). רק לאחר המצאת האישורים על תשלום החובות והמצאת האישורים הרלוונטיים הינך זכאי להיכלל בתוכנית הסיוע המיוחדת. עם המצאת האישור לתשלום החובות, מנהל האתר/מרכז הקליטה יפנה אותך לבנק למשכנתאות עם אישור זכאות (מצ"ב דוגמא).

ב. לאחר קבלת אישור הזכאות עליך לגשת לבנק למשכנתאות ולבקש תעודת זכאות לסיוע בדיור במסגרת מבצע זה. (עליך להביא איתך לבנק תעודת עולה, תעודת זהות של שני בני הזוג ולהקפיד שכל הילדים רשומים בתעודת הזהות).

ג. לחפש דירה מתאימה בעזרת מתווך ממלד"ן או מהעיתונות. כדאי מאוד ורצוי להתייעץ עם מנהל האתר.

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העלייה
הממונה על קליטת עולי אתיופיה

תאריך: 18/2/93
מספר: 549-92

פרוייקט משכנתאות מיוחדות רשימת הישובים המומלצים

תרצליה	כפר - סבא
הוד השרון	רמת השרון
ת"א - יפו	רעננה
בת - ים	חולון
גדרה	יבנה
ראשל"צ	רחובות
קרית - עקרון	נס - ציונה
גן - יבנה	אשדוד
רמלה	לוד
אור - יהודה	יהוד
כפר - יונה	באר - יעקב
רמת - גן	פתח - תקוה
גבעתיים	בני - ברק
קרית שמואל	קרית - אוננו
חיפה	ירושלים
קרית - חיים	קרית - ים
קרית מוצקין	קרית ביאליק
נשר	קרית - אתא
חדרה	יקנעם
נתניה	בנימינה
	פרדס חנה

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העליה
הממונה על קליטת עולי אתיופיה

תאריך: 1/4/93

חייל יקר, שלום

אנו פונים אליך במטרה לשתף אותך ולהסתייע בך במאמץ הגדול לקליטת העדה בישראל. יוצאי אתיופיה מונים עתה כ- 50.000 נפש והם מצויים עדיין בראשית תהליך קליטתם. מחציתם עדיין במרכזי קליטה, באתרי קרוואנים ובמלונות. תהליך ההשתלבות הוא הדרגתי ומתמשך המחייב מאמץ מתמיד מצד האוכלוסיה הנקלטת והחברה הקולטת וכמו כל מאמץ הנפרש על פני זמן רב הוא קשה ומחייב ריכוז כל הכוחות.

חזית הקליטה כוללת תחומים רבים: חינוך, לימוד מקצוע, רכישת השפה, תעסוקה ועוד. הנושא שאנו מבקשים לשתף אותך בו הפעם הוא מבצע "המשכנתאות המיוחדות".

רכישת דירה אינה ענין קל. במיוחד כאשר מדובר באוכלוסיה העושה את צעדיה הראשונים בסביבה בלתי מוכרת ושונה. אנו חוששים שרבים יחמיצו את ההזדמנות המיוחדת במינה שניתנה להם ושספק אם תחזור. על מנת לעודד את המשפחות להכנס לתהליך המתבקש הקימונו מערכת הסברה, בכתב ובע"פ לקבוצות וליחידים עובדים ומתנדבים רבים משולבים בהדרכה ובלווי.

פנייתנו אליך נועדה לחזק מערכת זו.

אתה, ככל חיילי צה"ל בני העדה, כבר מבין יותר את המציאות הישראלית. לרשותך כלים שאינם מצויים אצל אוכלוסית העולים. אתה דובר עברית, לגביך המושג "ישוב חזק" הוא ביטוי מובן. היכרת מקרוב את מערכת החינוך ואתה יודע מהו בית ספר טוב וכמה קשה לתקן את הנזק הנגרם עקב השתלבות במסגרת חינוכית חלשה. אנו פונים אליך כדי שתסייע לנו בהסברת מבצע "המשכנתאות המיוחדות" בקרב קרוביך ומכריך. כבן משפחה תרומתך יכולה להיות רבה כיוון שבעיני העולים אתה שייך לקבוצה הצועדת לפני המחנה, אתה חלק מהחברה הישראלית, וכבן העדה וכקרוב משפחה אתה אמין.

אנו רואים חשיבות רבה בשיתופך במאמצנו ומצפים חומר הסברה שעשוי לסייע לך להבין את הנושא, משמעויותיו וחשיבותו. בעתיד נחזור ונפנה אליך גם בנושאים נוספים שלכולם מטרה אחת ויחידה: קליטה אמיתית של העדה היקרה, יוצאת אתיופיה.

אני מודה לך מראש

עוזי גדור
הממונה על קליטת עולי אתיופיה

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העלייה
הממונה על קליטת עולי אתיופיה

תאריך: 28.2.94
מספר: 61-94

לצעירים יוצאי אתיופיה המעוניינים בהמשך לימודים
דף מידע

על מנת לעודד את צעירי העדה להמשיך בלימודיהם החליטה ממשלת ישראל להעניק סיוע מיוחד לפונים ללימודים גבוהים מקרב יוצאי אתיופיה (במכללות ובאוניברסיטאות). הסיוע הוא עד 5-6 שנים ומיועד לכסות את תקופת לימודי מכינה ולימודים לתואר ראשון (כגון טכנאי, הנדסאי, בוגר אוניברסיטה, אח/אחות מוסמך/מוסמכת, מורה וכו'). הסיוע (הניתן רק לסטודנטים יוצאי אתיופיה) כולל:

- שכר לימוד
 - 2/3 משכר הדירה במעונות סטודנטים
 - 250 ש"ח לחודש קיום.
- הסיוע ניתן לכל סטודנט בן העדה ובלבד שנולד באתיופיה.

המכינות

כדי להכין את התלמידים ללימודים גבוהים מתקיימות מכינות מיוחדות המותאמות למסלולים שונים ולרמות התלמידים. המכינה מיועדת להביא את התלמידים להשלמת תעודת בגרות או מהווה תחליף לתעודה זו.

המכינות מתקיימות בשתי רמות:

- מכינה חד-שנתית - הנמשכת 12 חודשים ומיועדת לבעלי תעודת בגרות מלאה או חלקית וכן לבעלי 12 שנות לימוד המסוגלים להשלים את לימודי המכינה במשך שנה אחת.
- מכינה דו-שנתית - הנמשכת שתי שנות לימוד ומיועדת למסיימי 11 ו-12 שנות לימוד.

בשנת הלימודים הנוכחית מתקיימות 6 מכינות (באוני' חיפה, באר-שבע, בר-אילן, מכללת הדסה, מכללת דוד ילין ומכללת אפרתה). יש לשער שגם בשנה הבאה יתקיימו מכינות במקומות הללו ותחזוקס אליהם מכינה בטכניון (לקראת תואר מהנדס והמחייבת בגרות מלאה ו-4 יח"ל במתמטיקה).

בתקופת המכינה נהנים התלמידים ממלוא שכר הלימוד, מגורים במעונות ומילגת קיום בסך 500 ש"ח לחודש.

תלמידים שיתקבלו למכינות ישתלבו במסגרת העתודה האקדמאית של צה"ל ושירותם ידחה.

הרשמה: ניתן להרשם עד סוף חודש יוני באמצעות העובדות הסוציאליות בפנימיות או ישירות ביחידה לקליטת עולי אתיופיה במשרד הקליטה בירושלים.
(טלפון - 02-752614, 02-752717).

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העלייה
הממונה על קליטת עולי אתיופיה

חשיבות המכינה

למכינות מספר מטרות:

1. להשלמת תעודות בגרות לתלמידים שאין בידם תעודה מלאה.
2. לחזק את התלמידים במקצועות הראשיים (אנגלית, מתמטיקה, עברית, ברמת 4 יח"ל).
3. להרגיל את התלמידים ללימודים במתכונת אוניברסיטאית.
4. להכיר לתלמידים את הפקולטות השונות הקיימות במוסדות ללימודים גבוהים ותנאי הקבלה אליהן.

מסיימי המכינות מגדילים את סיכוייהם להתקבל למוסדות להשכלה גבוהה ולפקולטות שתנאי הקבלה בהן קשים יותר. וכן גדלים סיכוייהם להתמודד בהצלחה עם הלימודים האוניברסיטאים.

רוב תלמידי המכינות לומדים במסגרות המיוחדות ליוצאי אתיופיה. בצד מכינות אלו מתקיימות גם מכינות למשוררי צה"ל ילידי הארץ. תלמידים המסוגלים להשתלב במכינות אלו (על פי מבחני המיון של האוניברסיטה) יכולים לעשות זאת, והאוניברסיטה מעניקה להם את התיגבור והסיוע המיוחדים ליוצאי אתיופיה.

בתום המכינה משתלבים המסיימים כסטודנטים מן המניין במוסדות להשכלה גבוהה אליהם נרשמו.

קורס אחיות מוסמכות

תלמידות/ים בעלי תעודת בגרות מלאה יכולים להרשם ללימודי מקצוע אח/אחות מוסמכים. מקצוע זה ניתן בשתי רמות בלי ועם תואר אקדמי.
משך הלימודים כ-4 שנים. לצורך הרשמה נא לפנות ליחידה לקליטת עולי אתיופיה במשרד הקליטה בירושלים 02-752614.

בברכה

עוזי גדוד

מדינת ישראל
המשרד לקליטת העלייה
הממונה על קליטת עולי אתיופיה

תאריך: 1/6/93
מספר: 803-93

שרית (אלפגש) לאוטה

דיוקן של כיפה אדומה יוצאת אתיופיה

לראובן מרחב, שלום

את שרית פגשתי באתר בארותיים. היא בת 12. מתגוררת עם סכא וסכתא חורגת. אין לה אם ואביה נשוי בשנית ומתגורר עם ילדיו בעפולה. במגורו - ילדים בני משפחה נוספים. היא הגיעה במבצע שלמה, כבת 10. מעולם לא למדה באתיופיה. היא לומדת בבית"ס בפרדס חנה בכיתה אינטגרטיבית. עד לפני מספר חודשים למדה בכיתה ג' ואז הוקפצה לכיתה בני גילה - כיתה ו'. היא מתאמצת לסגור את הפער ובהצלחה רבה. מבית"ס היא זוכה לכ - 6 שעות תגבור שבועיות קבוצתיות (בד"כ בקבוצות של 6 תלמידים). כך שבפועל היא נהנית רק מחלק ממנת התיגבור המוקצבת עבורה לבית"ס. ניתן היה להגדיל את הקף התיגבור ולהשלישו באתר עצמו אילו היו אמצעים.

בית"ס אף אינו מספק לה ספרי לימוד כיוון שלטענתו קיבל עד כה רק שלישי מאגרות החינוך - ואין בכוחו לממן את הספרים, (כאשר יקבל את שאר התשלומים כבר יהיה מאוחר לתקן את המעוות). לכן היא מעתיקה למחברת וחוזרת על החומר מתוך כתב היד.

בשעה 13:00 בצהריים חוזרת שרית לביתה בהסעה המאורגנת. הלימודים בבית"ס נמשכים לרוב עד שעה 14:00 אבל בגלל מועד ההסעה עליה לקטוע את יום לימודיה. כמובן אין מי שיריב את ריבה. אם ישחק לה המזל תגיע לפנימיה סבירה ואז אולי תגיע לבגרות (שעל פי נתוניה היא זכאית לה ללא ספק).
ובלבד שיהיה מזל.

עוזי גדור